

1911. 9. 11

KRITIKA

KRITIKA-MŰVÉSZETI FOLYÓIRAT
MEGJELENIK: HAVONTA KÉTSZER

SZERKESZTI:
HALASI ANDOR

ELOFIZETÉSI ÁRA:
EGY ÉVRE: 6 KOR.
FELEVRE: 3 KOR.

EGY SZÁM ÁRA: 20 FILLER

SZERKESZTŐSÉG

ÉS

KIADÓHIVATAL:
BUDAPEST, VII. T.
RÖKK-SZILÁRD U. 27.

E kettős füzet
ára 40 fillér.

15 SZ. 16

E kettős füzet
ára 40 fillér.

KRITIKA

KRITIKA-MŰVÉSZETI
FOLYÓIRAT. ◇◇◇◇◇◇◇◇◇◇

I. ÉVFOLYAM. * 15—16. SZÁM.

A SZERKESZTÉSÉRT

FELELŐS: ◇◇◇◇◇◇◇◇◇◇

HALASI ANDOR

1910. DECEMBER HÓ.

TARTALOM:

A kritika kritikája. — **Az ember a lángészben.** (Tolsztojról szól.) : Halasi Andor. — **A színész a válaszáton:** Bócz Bálint. — **Írókról-könyvekről.** Szemere György: **A Kont-eset** (Zilahi László). — **Lőrinczy György:** **A verdibáli nász;** **Kálnoki Izidor:** **Veronkák szerencséje;** **Farkas Pál:** **Az utolsó menuette,** — **Az üteg.** (Bé-bé.) — **Balázs Béla:** **A vándor énekel.** (Büky György.) — **Biró Lajos:** **Kis drámák.** (Pasztell.) — **Bán Aladár:** **Felhők és sugarak.** (Szász Menyhért.) — **Unkultur.** (Bócz Bálint.) — **Jules Lemaitre:** **A királyok** (ha.) — **Szó-kamra.** (Kosztolányi Dezsőről.) — **Zene. Magyar zenedráma:** Zilahi László. — **Debussy.** — **Színház.** **Vizvári Mariska** (B. I.). — **Bemutatók** (Halandó). — **Képzőművészet. Épülő Magyarország:** Zrumezky Dezső. — **A téli kiállításokról:** Gedő Lipót. — **Kezűlés.** — **A szerkesztő mondanivalói.** .

LAPTULAJDONOS: A KRITIKA LAPKIADÓ-VÁLLALAT.
SZERKESZTŐSÉG ÉS KIADÓHIVATAL: VIII., RÖKK SZILÁRD-
◇◇◇◇◇◇◇◇◇◇ UTCA 27. SZÁM. ◇◇◇◇◇◇◇◇◇◇

MEGJELENT:

A Franklin-Társulat kiadásában:

Tömörkény István: Ne engedjük a madarat... s más holmik (elbeszélések, novellák, rajzok). Ára 4 K. — **Molnár Ferenc:** A Pál-utcai fiúk (regény, új kiadás). Ára 4 K. — **Szemere György:** A Kont-eset (fantasztikus regény). Ára 4 K. — **Jules Lemaitre:** A királyok (regény), fordította Schöpflin Aladár. Ára 3 K 60 fill. — **Nádai Pál:** Könyv a gyermekről (modern pedagógiai elmélkedés).

A Singer és Wolfner cég kiadásában:

Herczeg Ferenc: A fehér páva (kisvárosi történet). Ára 3 K 50 fill. — **Bródy Sándor:** Novella (novellák). Ára 3 K 50 fill. — **Bródy Sándor:** Komédia (színházi reflexiók). Ára 3 K 50 fill. — **Farkas Pál:** Egy önkéntes naplója (naplóregény). Ára 3 K 50 fill. — **Farkas Pál:** Az utolsó menüett (novellák). Ára 3 K 50 fill. — **Lőrinczy György:** A verdibáli nász (regény). Ára 3 K 50 fill. — **Bársony István:** A boszorkány és más elbeszélések. Ára 3 K 50 fill.

Lampel R. könyvkereskedése r.-t. kiadásában:

Bernard Shaw: Cashel Byron mestersége (regény), fordította Benedek Marcell. Ára 4 K. — „Magyar könyvtár”-füzetek, (egy-egynek ára 30 fill.) — **J. Futrelle:** A gondolkozó gép. — **Felix Salten:** Művészek feleségei, fordította Rózsa Géza. — **Ambrus Zoltán:** Lillias. — **Marlowe:** Doktor Faustus.

Politzer Zsigmond és Fia cég kiadásában:

„Modern könyvtár” (egy-egy füzet ára 40 fill.) **Ibsen Henrik:** Rosmersholm, fordította Balogh Vilma. — **Garvay Andor:** Becstelen. — **Szederkényi Anna:** A kőfalon túl. — **Carducci** költeményei, fordította Zoltán Vilmos. — **Cholnoky Viktor:** Beszélgetések. — **Adolf Hildebrand:** A forma problémája a képzőművészetben. Fordította Wilde János. — **Nagyapó** meséi.

A szerző kiadásában:

Homonnai Albert: Oberammergau (reflexiók). Ára 2 K 50 fill. — **Vidor Marci:** Az éjszaka (három színdarab). — **Brázay Emil:** Nyomorultak (színdarab, megjelent Benkő Gyulánál). Ára 2 K. — **Hargittai Pál:** Az én asszonyom (novellák, megjelent Benkő Gyulánál). Ára 50 fill.

Sajtó alatt:

Majthényi György: Esteli énekek (verseskönyv). Megjelenik 1911. febr. elején. A címlapot Kósch Károly rajzolja. Megrendelhető a szerzőnél: Budapest, Rökk Szilárd-u. 22., földsz. 5. A könyv ára utánvétellel együtt 3 K. Bolti ára ugyanannyi lesz.

Magyar kir. államvasutak hírlap- és könyvelárusítása
Magyar kiviteli és csomagszállítási r.-társ. hírlaposztálya
vasuti állomásain példányonként 24 fill

NAGY KÁLMÁN

katonai és polgári szabó
Műterme: Kossuth Lajos-utca
és Magyar-u. sarkán

A legjutányosabb feltételek mellett készíti a legdivatosabb férfiöltönyöket. Katonai egyenruha osztálya a legelső hlynemű szalonok közé tartozik. Egyéves önkéntesek számára különösen ajánljuk. Olcsó és kifogástalan.

Ajánljuk olvasóink
figyelmébe

Faludi László

úri és női divat-
áruházát ...
Andrássy-út 48.

Allandó bluz-
kiállítás ...

A legolcsóbb és legelegánsabb férfi és női ruhák

TÓTH ANTAL

szalonjában készülnek, Budapest, IV., Koronaherceg-u. 6.

Ha olcsón akar venni nagyon = férfi- vagy női cipőt,
szép és nagyon tartós =
menjen be Horváth Győző üzletébe Budapest,
József-körút 35. sz. a.

FUCHS REZSŐ

kalapkereskedésében

Budapest, József-körút 33. sz.

Állandóan a legújabb di-
vatu kalapok vannak rak-
táron. Olcsó és szolid árak.

Az egyetlen humoros szépirodalmi
és művészeti képes hetilap a

MÓKA

Főszerkesztője: Hangay Sándor.

Előfizetési ára:

egész évre . . . K 10.— negyedévre K 2.50
félévre . . . K 5.— egyes szám 20 fill.

Szerkesztőség és kiadóhivatal:
Budapest, Teréz-körút 38. : Telefon 22-63.

Munkatársai a legkitünőbb hazai humo-
risták és rajzolók. A külföldi vidám irodalom
jeleseit pedig legjobb nevű fordítóinkkal
tolmácsoltatja.

Aki igazán jól akar mulatni, rendelje
meg a Mókát, a világ legszebb kiállítású
és legolcsóbb képes hetilapját, 24 oldal
szöveggel, 12-14 rajzzal és színes képekkel
jelenik meg minden szerdán.

Minden legalább féléves előfizetőjének
karácsonyi ajándékkul két modern szépiro-
dalmi könyvet ad.

Magas irodalmi és művészeti színvonala
biztosítja a Mókát, hogy minden művelt
úri család kedvence legyen.

Közégi nyomda, Budapest, VI., Gyár-utca 40.

MEGJELENT:

A Franklin-Társulat kiadásában:

Tömörkény István: Ne engedjük a madarat... s más holmik (elbeszélések, novellák, rajzok). Ára 4 K. — **Molnár Ferenc:** A Pál-utcai fiúk (regény, új kiadás). Ára 4 K. — **Szemere György:** A Kont-eset (fantasztikus regény). Ára 4 K. — **Jules Lemaitre:** A királyok (regény), fordította Schöpflin Aladár. Ára 3 K 60 fill. — **C. N. és A. M. Williamson:** Miss Randolph utazása (automobil-regény két kötetben). Ára 6 K. — **Hugo Viktor:** A kard (részlet a századok legendájából, „Olcso könyvtár“-füzet), fordította Vértesy Jenő. Ára 40 fill. — **Apulejus:** Amor és Psyche (mese, „Olcso könyvtár“-füzet), fordította Csengeri János. Ára 40 fill. — **Lamb Károly és Mária:** Shakespeare-mesék (a Shakespeare-drámák cselekvényei mese formában), fordította Mihály József. Ára ízve 4 K., vászonkötésben 5 K 40 fill. — **Laurie A.:** A délafrikai aranykeresők (ifjúsági regény), fordította Hegedüs Pál. Ára ízve 3 K 60 fill., vászonkötésben 5 K.

A Singer és Wolfner cég kiadásában:

Herczeg Ferenc: A fehér páva (kisvárosi történet). Ára 3 K 50 fill. — **Bródy Sándor:** Novella (novellák). Ára 3 K 50 fill. — **Bródy Sándor:** Komédia (színházi reflexiók). Ára 3 K 50 fill. — **Farkas Pál:** Egy önkéntes naplója (naplóregény). Ára 3 K 50 fill. — **Farkas Pál:** Az utolsó menüett (novellák). Ára 3 K 50 fill. — **Lőrinczy György:** A verdibáli nász (regény). Ára 3 K 50 fill. — **Bárony István:** A boszorkány és más elbeszélések. Ára 3 K 50 fill.

Lampel R. könyvkereskedése r.-t. kiadásában:

Guthi Soma: A kormánybiztos („Fővárosi színházak műsora“). Ára 60 fill. — **Bataille:** A balga szűz, fordította Ábrányi Emil („Fővárosi színházak műsora“). Ára 60 fill. — **Shakespeare:** III. Richárd, fordította Radó Antal („Magyar könyvtár“). Ára 60 fill. — **Vaszary Kolos** beszédeiből szemelvények („Magyar könyvtár“). Ára 30 fill. — **M. Renard:** Az autoimmobil, elbeszélés („Magyar könyvtár“). Ára 30 fill.

Politzer Zsigmond és Fia cég kiadásában:

Frank Wedekind: A hőstenor, fordította Bánóczy László („Modern könyvtár“-füzet). Ára 40 fill. — **Schwarz Gusztáv:** Jogi napikérdések („Modern könyvtár“-füzet). Ára 40 fill. — **Szini Gyula:** Stúdiumok („Modern könyvtár“-füzet). Ára 40 fill.

Kunossy, Szilágyi és Társa kiadásában:

Hangay Sándor: Csókok könyve (versek). Ára 2 K 50 fill.

Balla J. könyvkereskedése kiadásában:

Hangay Sándor: A sátán evangéliuma (versek).

A szerző kiadásában:

Homonnai Albert: Oberammergau (reflexiók). Ára 2 K 50 fill. — **Vidor Marci:** Az éjszaka (három színdarab).

Sajtó alatt:

Majthényi György: Esteli énekek (verseskönyv). Megjelenik 1911. febr. elején. A címlapot Kósch Károly rajzolja. Megrendelhető a szerzőnél: Budapest, Rökk Szilárd-u. 22., földsz. 5. A könyv ára utánvétellel együtt 3 K. Bolti ára ugyanannyi lesz.

A KRITIKA KRITIKÁJA

Garvay Andor: Becstelen.

Mikor először olvastuk Darwint, s először fogott el bennünket a kísértés, hogy minden erkölcsi értékelést a természettudományok népszerű kiadásai alá tesszünk el tiszteletbeli szemét címen, akkor, annak idején hittük, hogy atavisztikusan izmos és forradalmian modern igazságot csapunk bele a levegőbe, ha ilyenfélét dörgünk: én ölni tudnék egy asszonyért! Akkoriban gondoltuk véres merészségnek az olyan tételek nyílt megformulázását, hogy: a nagy tolvajt futni hagyják, a kis tolvajt becsukják és egy csomó más konvenció-csiklandozást, amelyet egy Osváthnak megtett személy cselekszik végig a Garvay darabjában.

Nem drámai mondanivalók, inkább reminiszcenciák ezek a jelenetek elejétől végig. Ahogy Salgó Ernő szépen megírta a Pesti Naplóban, irván: „Eszméket és meggyőződéseket, mondhatnók: erkölcsbiralmi schémákat vesz örökbe (Garvay) . . . Oly ítéleteket hangoztat, melyek annyira régiiek, hogy talán már kételkedni is szabad a nyomatékukban. Mindenesetre azonban untig ismeretesek . . . Az író elhagyott állomások felirataiból állította össze az utirendet.“ Körülbelül ez a kritika variálódott általában a napilapok beszámolóiban, annak konstatálása mellett, hogy Garvay Andor komoly színműírói törekvései egyébként rendkívül rokonszenvesek.

Egyetlen kemény vitéz akadt a kritikusok közt, aki minden előítéletől, sőt a darabtól is függetlenül síkra szállt a „Becstelen“ becsületéért: Keszler József. „A dicséret, a kifogás, az elismerés, sőt a csodálat is csak úgy kóvályog lelkemben“ írja. A kóválygás boldog mámorában valószínűleg nagy újjászületés pukkant létre benne, mert olyan naiv, most kinyílt-szemmel bámul a darabra, mintha ma született volna, s mindezeket az ötleteket először hallotta volna. Szerinte ugyanis: „(a darab) legérdekesebb azon merészség folytán, melylyel e semmitől vissza nem rettenő fiatal ember rágyújt a legtűskésebb, legmérgeesebb lélektani kérdésre, oly könnyedén, mint egy cigarettára“ . . . „egy kezdődő Ibsen . . . sokkal kiméletlenebb, mint Ibsen . . . Olyanok látjuk, mint Ibsent, első, fiatalkori műveiben.“ Másszóval: a Garvay darabjával egy új, ibseni korszak nyílt meg hazánk dráma-irodalmában.

Kissé merész kóválygás. Egyéb merészségek is következnek. Pl. ilyen esztétikai kijelentés: „Rendesen a dráma elején van a házasságtörés; Garvay darabjában a dráma végén van.“ Ha Keszler Józsefet akarnám utánózni, most kijelenthetném: ezzel a megállapítással a házasságtörő drámák

esztétikájában új korszak kezdődött. Nem tudom megtenni, mert — hiába — az az érzés, ami most bennem kóvályog, a csodálattal ép ellenkező irányban kóvályog.

Biró Lajos : Sárga liliom.

Erről a darabról a Budapesti Hírlapban V. M. aláírással írt valaki cikket. A kritikájáról nem is beszélhetünk, mert egy sornyi kritika sincs az egészben. V. M. úr (vagy úrhölgy?) egyszerűen, azaz dehogyszerűen, kurialis terjengősséggel elmondja a darab meséjét, ahogy az ilyen mesedolgozatokra még első gimnázista korából emlékezhetik. Elmondja a boldogult „Honderű“ illegó hangján, amelybe olyan jól illenek az ilyen képecskék: „A gyermekszerelmek rózsaszínű fátyola köti össze a két fiatal szívet“ . . . „Az óbredő reményekbe belegázol a sors, alig öt perc alatt“ . . . „Ocsmány ármány készül, hogy itt is győzhessen a telhetetlen zsarnokivadék indulata.“ A hang még hagyján, de vannak mondatok, amelyeket közrebocsátás előtt alá kellett volna húzni, kijavítani, aztán eldugni valami tanári szoba szekrényre fenekére. Pl. „dühösen demokraták, mert hiszen éhesek és uradalmi pénzekből üres a zsebük.“ (Nem tudtuk eddig, hogy a pénzeknek uradalmi fajtája ürességgel szokta megtömni a zsebeket) . . . „De jön a herceg dáridózó kis udvarával. Keserűen vonulnak el az új párt szóvivői, hogy az életből oly híven ellesett dohogásuk után még élethűbb kép bontakozhassék ki.“ (Ezt nem mertük volna ráfogni Biró Lajosra, hogy olyan alakokat les el az életből, amelyek maguk is az életből lesték el a saját dohogásukat) . . . „A herceg és a fiatal leány között bájosan bontakozik ki egy végzetes szerelem sárga lilioma.“ (Egész biztosan tudjuk, hogy a sárga liliom ebben a darabban nem a szerelemnek, „mint olyannak“ a szimbóluma, hanem egy nóta refrénjéből vett hasonlat) . . . „A sötétben dulakodás támad, mely emberhalált ígér, de csak a herceg megsebesülésével végződik. A felbőszült testvér golyója nem ölte meg, — ezzel hull le a függöny.“ Igenis nem ezzel hull le a függöny, mert ez után a lövés után még több nagy jelenet következik izgalmas feszültségekkel és fordulatokkal.

Nem értjük, hogyan találhatta fel a B. H. a közönségének ezt a dolgozatot, mikor az írója még a darab tartalmát sem tudja kívülről elmondani. Sőt még azt sem tudta, hogy Biró Lajosnak nem ez volt az első színpadi kísérlete. Azt írja: „Biró Lajosnak első színpadi kísérlete, amely kész, kiforrott, megérett és megbecsült sikert aratott.“ (Ilyen sikert sem pipáltunk eddig.)

Bizonyos elemi tudás és készültség csak kell a kritika íráshoz is. Nemde, lélekben dolgozó uraim?

□□□□

AZ EMBER A LÁNGÉSZBEN (TOLSZTOJRÓL SZÓL) IRTA: HALASI ANDOR

Egyszer — véletlenül — belenéztem egy alkotó fő szemébe, ép akkor, amikor a világ nézte magát benne : alkotás közben. Ijesztő volt. Valami olyan erő meredezett belőle, ami erősebb volt az egész embernél ; az arckifejezés semmit sem tudott róla. Szerettem volna megrázni a vállait és beleordítani a fülébe : vigyázz ! védtelen vagy ! ki ügyel most reád ?

Megijedtem, mikor először láttam meg a maga szörnyű valóságában a teremtő kíváncsiságot. Megfélemlített az a végtelen könnyelmű komolyság, amely mindent, de mindent fontosnak tart a világon, csak a maga személyét nem.

Láttam egy ember szemét, amikor nem ő volt a szemében, hanem a dolgok és emberek milliói.

Ekkor értettem meg, hogy a lángész teremtő élete alatt miért kell elhervadnia az ember külön életének. Akármint csinál, olyan nagy fényben csinálja, hogy bántóan kicsinyes lesz saját maga előtt. Az ilyen szemből kisütő fényben nem az ő boldogsága, hanem a világ boldogsága ragyog.

A lángésznek nem szabad boldogságot keresnie, neki alkotnia kell. A boldogság kérdése nem lehet az ő külön kérdése. Ha mégis felveti és logikusan gondolja végig, a lemondáshoz kell eljutnia. Még a gögös, hedonista Wilde is a „Dominus, non sum dignus“-ig alázkodott, amikor komolylyá vált ez a kérdés előtte.

Tolsztoj valaha katona volt, világfi és hírre szomjas író. Kalandjainak labirintusában egyelőre csak a vágyai bolyongatták, nem a tudatos boldogság keresése. Életének a világ életével való összecsapásából s ennek a vérrre menő játéknak a szellem tükrében leforgó árnyjátékából születtek a nagy, a tolsztoji alkotások. Önmagukért beszélnek, teremtőjüktől függetlenül.

Tolsztoj a maga külön életéért külön is akart beszélni. Elkezdte keresni a sors fölötti abszolút és biztos hatalmat : a boldogságot. Kereste saját külön életének világuralmát. Aztán elkezdte hirdetni : csak egy módon lehetünk boldogok, ha minden szálát, melyen a boldogságunk sorsa függ, magunkból sodrunk. Minden szálát el kell vágnunk, amely a külső, nem tőlünk függő dolgokhoz köt. Csak ekkor szabadulunk minden rabszolgaságtól. Nem a vágyaink kielé-

gítésében, hanem a vágyainktól való mentességben, a lemondásban vár reánk a boldogság. Ez a felszabadulás.

Aki látni tud, az folyton új meg új törvényeket vesz észre. Akar is új meg új törvényeket látni. Mert ez maga a felszabadulás. Akkor siklunk ki egy-egy törvény uralma alól, amikor egészen ismerjük. Az ellenünk működő erőket legyőzzük a segítő erőkkal. Ha mindarra, ami bennünk természeti kényszerűség, rá tudunk látni, már nem is állunk a kényszerűségek uralma alatt. Minél többet tudunk, annál szabadabbak vagyunk. A mindentudás ideálja egyazonos a mindenhatóság: a szabadság ideáljával. E felé kell haladnunk. Ha legyőztük a mi mindenféle determinatóságainkat s a tudás és elmélyedésben felszabadulunk s ezt a szabadságunkat közöljük az általános nagy szabadság érdekében másokkal, ez visz a felé a korszak felé, amelyben mindenki meg fogja egymást érteni, nem lesznek ellentétek, mindenki mindenkinek boldogságáért fog élni. Nem a jogintézmények, hanem ez a belső tökéletesedés teszi jobbbá, szebbé az életet. Az intézményt mindig ki fogja játszani a rosszaság. A legyőzött rosszaság: a tökéletesedés. Az igazi szabadság jószág is egyszersmind. Mikor már mindenki jó lesz, nem lesz szükség börtönökre és végrehajtokra, meg katonaságra. A világot a lélek fogja rendben tartani. Ez lesz a boldog anarchia, az ideális anarchia. Ez a boldogságkereső Tolsztoj ideális anarchiája.

Ebben a tökéletesedés felé vivő útban beleakadnak a gondolat kerekéi az érzékek kátyúiba. Az érzelmek mindig az egész világgal szemben énekelnek. Minden érzés a külvilág fontosságának tagadása. Elszigetel. Nemcsak rabszolgává tesz, de ellenfelévé is a többi embereknek. Azzal a felfelé növekvő lelki étellel szemben, amelyhez a szellemi kulturán keresztül jut a férfi, a nő az ő-anyagot képviseli. Az az érzelmünk, amely a nő ölébe görbíti fejünket: a szerelem, a legveszélyesebb ellensége felszabadulásunknak. Nem tudom ki mondta: jobb neked banditák kései közé kerülnöd, mint egy asszony álmaiba. Talán Tolsztoj mondta. Mindenesetre őt fejezi ki. A nővel egyesülés visszalök bennünket az elhagyott lépcsők aljára. Máté evangéliumában van egy tanács, amelyet Origenes végrehajtott magán. Ez a „Kreutzer szonáta“ mottója.

Maga a művészet is akadály a szabadság útjában, ha rendes, érzéki emberi élet hömpölyög benne. Az a művész, aki a maga közönséges vágyait éli át a művészetében, csak azt örökíti meg, amit halálra kellett volna ítélnie. Csak olyan érzéseket szabad a

művészet útján közölni, amelyek mindenkire egyformán szólnak, a tisztult lelki életből, vagy a szellemi, szabad életből sarjadtak.

Demonax a cynikus egyszer egy bűvöshangu fuvolajátékosra azt mondta: gyönyörűen játszik ez az ember, nem lehet jó ember. Tolsztoj az érzékek varázsának hatványozását látta a művészetben, amely hatásosabban és tömegesebben pusztít, fokozottabb ellensége a diadalmas szabadságnak, mint a valóságos érzélem. Ezért vált ellenségévé az összes érzéki művészeteknek. Ez a lélektani háttere az ő sokat gúnyolt művészet-filozófiájának. Shakespearet gyűlölte, jobban mindenkinél, mert az ő alkotásaiban az ember vad természetélete a legősibb erővel dühöng. Shakespeareben az erők erővel csatáznak nem az erénnyel. A szenvedélyek önmagukért élnek. Shakespeare abszolút művész, természet-ember, nem erkölcsi lény. Nem visz fölfelé.

Tolsztoj, a művész is alacsonyrendű ember lelki élményeitől kapta az anyagot. Tolsztoj logikus a boldogság keresésben, amikor a saját művészetét is elkárhoztatja, két kis vallásos tárgyú novellája kivételével. Tűzre veti a saját olimpusi gazdagságát a boldogságért, amely az egyszerűségben, a lemondásban, a benső szabadságban és jószágban van. Egyszerűség: ez a Tolsztoj végső bölcsesége. Az egyszerű állapot, de nem az ös-emberi állapot. Az az egyszerűség, amelyre elítéli magát az ember, mert a lelke tükrében ott ragyog az egész emberiség boldogságának gondolata. Lelki gazdagságtól roskadozó egyszerűség. Ha mindenki egyszerű lehetne, bekövetkezhetné az ideális anarchia boldog kora.

Ha Tolsztoj csak a művészetében kereste volna a boldogságot, teljesebb és harmonikusabb lett volna az élete. Ha minden töprengését, lelki harcát a papíron, az emberiség számára élte volna át, a művészet fényes melegében ragyogna egész élete. Minthogy a maga külön életének boldogsága is fontos volt előtte, sokszor kicsinyessé és komikussá vált a világ előtt. Egy ember, aki a maga boldogságát keresi, mindig tragikomikus. Hát még ha mindenki látja a lelke fonákját, az egymást kikacagó dilemmáit, az elvei és az élete egymásra cáfolását.

Mindúntalan megtépázták és kigúnyolták azok az erők, amelyek ellen profétizált.

A boldogságkereső Tolsztoj családságba esett. Termékenységének világgyűrő, lélekszaporító ereje lefelé szívódott, a nő felé. A bol-

dogságkereső ember feje beszorult a tartós szerelmi és egyéb családi örömök közé. Kereteket kapott a végtelen.

Aki a maga számára kezd élni, abban vergődni kezd az a másik élet: a milliók élete. Mikor meg ez kap erőre, kínlódik alatta az ember. Ebből a zavarból hiába keresett kiutat Tolsztoj egész életén keresztül.

A saját nagysága állott bosszút rajta. Az az átok, hogy a nagyságnak egyedül kell állnia, alatta a forgó föld, fölötte a csillagok titka, benne a falaikat feszítő erők bömbölő formaharca. Csak így lehet egy egész, tiszta fejjel a világ fölé emelkedni. Csak így válhat kinyilatkoztatássá a mondanivaló.

A nőknek való a boldogságkeresés. Azoknak a hivatásukkal függ össze. Nem tudok nagyobb sértést, mint ha egy férfi azt mondhatja egy másik férfinak: te már nem való vagy egyébre, mint a boldogságra.

Megértem Tolsztoj ideges megriadását, mikor az a boldogság, amelynek melegágyába globus-fejét belefektette, a maga követelőző, szűkeszű bizalmosságával egymásután kezdte elszedegetni benne — az emberen keresztül — a művész istenségének hatalmi jeleit.

Megértem a Tolsztoj vergődését, mikor egy nő a maga meleg és kicsinyes realitásával aggaszkodott bele az ő nagykerékű terveibe.

Megértem megsúlyosodott szabadságvágyát. Ekkor lett a legkeservebben aktuálissá az ő lemondási elve. Szabadulni akart a boldogság helyzeti hazugságaitól, vissza, afelé a korszak felé, amikor a világok harcától görnyedő szabad férfi életnek legalább derűs tisztasága és uralkodói nyugalma volt az övé.

Az újjászületés lehetetlen volt.

Megértem, hogy a nyelve rohamosan lett bénábbá a szelleménél.

De . . .

Utolsó órájában sem a saját sorsán merengett a szeme. A világ nézte magát benne. A dolgok és emberek milliói csillogtak mögötte.

Vajjon mit látott, mit akart még mondani, mikor abbahagyta: „az emberek milliói . . .

□□□□

A SZINÉSZ A VÁLASZÚTON — JEGYZETEK EGY HARCOS IRÁSHOZ — IRTA: BÓCZ BÁLINT

Frank Wedekind könyvet irt a színművészetéről.*) Ez a könyv mindössze 51 oldal és ennyi éppen elég, hogy Wedekind mai nézőpontjai és elhelyezkedési formái megrögzítést nyerjenek. Ez a könyv az ember, író és színész kondenzátuma; a legritkább dokumentumok közül való, amelyet művész a maga megértésére valaha a kezéből kiadott.

Három szempontból kell a megrögzítést megnézni, három viszonylatból kell megkonstruálni visszafelé az egészet, hogy ne nyugtalanítson többé bennünket Wedekind dörömbölése. Az egyik viszonylat: Wedekind és az ujságkritika.**) A másik: Wedekind és a színész. A harmadik: Wedekind és a színpad.

Wedekind minden egyéb akkordja belecseng ezekbe a motívumokba; ki kell, hogy érezzük őket újra meg újra.

Wedekind és a színész viszonyából egy sokszor keserűen visszatérő motívum domborodik ki. A motívum fölcseng már Alfréd Kerr-nél is: (ez a mindenben élesszemű és biztoskezű kritikus-művész előbb megérezte egy elkövetkezendő súlyos probléma jöttét, mint azok, akiket közvetlenül érinteni fog).

Ez a probléma: színészprobléma. Wedekind így formulázza: „Die Schauspieler, die in dieser Kunst (Naturalismus) ihre Triumphe feierten, sind für uns nicht mehr zu verwenden.“ És kiszélesítve: A Brahm-vezette Deutsches Theater stílusa a (a szegényember-stylus — ahogy Kerr mondja) volt az utolsó stylus Németországban. A naturalizmus stílusa. A fejlődés a symbolistikus-festői stylushoz vezetett, a vonalak és foltok stylusához: a színjátszás impresszionizmusához talán. A dekoratívebb élet dekoratívebb színpadához, a stylizált megnyilatkozásokhoz és stylizált életformákhoz.

Kétségtelen: ehhez új színész is kellett. A rendezésben — mind több itt az eltanulható és mind kevesebb az, amit át kell élni — az új stylus számára hamarabb elkészültek a klisék; az emberklisék és kasirozott formák, segíteni tudták az írókat. De a színész? Mindent önmagából adott és mire eljutott ahhoz, hogy megtalálja az író és színpad stylusához legsajátabb formáit, egyszerre sem az író, s a színpad nem akartak vele közösséget vállalni.

Wedekind nem érzi a helyzet rettenetes szomorúságát: ökölbe szorítja a kezét és nagyon, nagyon haragszik.

Azt mondja: a naturalizmus sikerének legfőbb magyarázata, hogy színpadi termékei igen könnyen voltak játszhatók. A színész zsebredugta a

*) Schauspielkunst (Ein Glossarium) von Frank Wedekind.

***) A Kritika 11. számában: Ujságüzlet és Ujságkritika.

kezet, hátat fordított a közönségnek és nagy nyugalommal várta, amíg a sűgő szava elérte. Ha véletlenül nem értette helyesen a sűgőt, az nem volt baj, mert igazi közönsége a szinpadi munkásokból állott, akik a szinfalak mögött skatot játszottak.

Így humorosan hangzik, igaz. De mindjárt ott lappang mögötte a komoly és súlyos megállapítás: igen, ez mind lehetséges volt, mert a közönség elszokott attól, hogy igényeket támasszon a színésszel szemben. Évtizedeken át engedte, hogy a színész elhanyagolja beszédtechnikáját és elveszítse szükséges hordképességét és kitartását. Engedte.

És megint ebből következik: A naturalizmus színésze gyöngé arra, hogy az új drámai épímeny kiszélesedett formáit elbirja, a konverzáció tónusához szokott színész képtelen a nagyságot természetesen ábrázolni, nagy meleget erővel és temperamentummal összekapcsolni, a naivitáshoz is hiányzik minden kelléke. Vagy túlságosan nagyok a gesztusai és akkor minden aláhozottnak, erőltetettnek tünik, vagy teljesen elmősödöttak és jelentéktelenek, hogy senkisé érti őket.

Egyáltalán: a gesztus, az ember, egyformán hasznavehetetlen. Talaja nincs. És ezért van, — gondolja Wedekind — hogy amikor a naturalizmus spieszbürger-rémuralma letünőben volt, olyan nagyon ordítottak a dráma nyomoráról és pusztulásáról. Persze, mert át kellett volna mindent újra tanulni és az urak nem tudták még, hogy mit is kellene tanulni . . .

Kár volna észre nem venni Wedekind tehetetlen haragjának nagy szomorúságát is. Egy rettenetes erőlködés: változtatni a dolgokon saját érdekében, minél előbb, mert nincs már annyi ideje, hogy az új színész elérkeztét megvárja. Az ember érzi Wedekind izmait feszülni, amint saját útjából akarja elgördíteni a rettenetes akadályt, amint minden oldalon újra meg újra nekiront dühödtt haraggal a színésznek, megpróbálná előrekergetni, megéreztetni új idők járását, hogy aztán csüggedten és rezignáltan mondja: nem használhatjuk, nem használhatjuk . . .

A nagyon szomorú és nagyon érdekes probléma megfejtését az esztendők fogják elvégezni. Az esztendők kapujánál dühödtt haraggal dörömböl egy siető ember . . .

Gondolkodjunk: hogyan állanak a dolgok nálunk? Mit jelent itt a probléma? Hogyan áll a mi színészünk a válaszüton?

Kedveseim, itt nem nagy a sietség. A tempó, a fejlődés tempója lassúbb és a nagy siettetők is hiányzanak. Itt még megvannak a laubei kéznyomok, még régebbiek: Weimar széles, klasszikus-tónusa, még a koturnus is és a naturalizmus színésze nálunk a legújabbak közül való.

A Wedekindi probléma, a színjátszás legújabb problémája minket hidegen hagy. Nem érint. Ez jutott eszembe Wedekind könyvének olvasásakor.

□□□□

ÍRÓKRÓL — KÖNYVEKRŐL

SZEMERE GYÖRGY : A KONT-ESET

Az első regény, amit Szemere Györgytől olvastam, „A halász regénye“ volt és ennek félig szentimentális, félig erősen realiztikus hangja nagyon vegyes hatást tett reám. Azután megismertem a novelláit . . . van bennük valami megkapó melegség, feleszillan bennük az író erős szarkazmusa, amit csak az igazán megértők vesznek észre és minden írásán előmlik valami finom, jóleső, kedves, fölényesen szétáramló humor. Nem énekel ő nagy dolgokról; apró emberi gyarlóságok, közönséges emberi érzések, erős szenvedélyek gyenge alakokban, nagy emberek kicsinyes hibái: ez az a kör, amit a legélesebb szemmel áttekint s amelynek minden pontjára vet az ő meleg szívéből, bölcsészi szeméből egy világító fénysugárt. Nem tudom, miért? — mikor őt olvastam, önkéntelenül is Fáy András jutott az eszembe, ez a józan bölcs, aki nyugodt mondatokban, széles gesztusokkal, igaz magyar érzéssel és színmagyar nyelven, jóakaró elnézéssel és nagy-nagy ember-szeretettel gúnyol, tanít, megnevettet, könnyet csal ki a szemünkből, érezteti a kicsinységünket, de megérti emberi voltunkat és célt mutat.

És különös erővel ébredt fel bennem ez a gondolat akkor, amikor a napokban elolvastam Szemere: „A Kont-estet“ című regényét, amit ő fantasztikusnak nevez és a XXI. században játszát el hőseivel. Nem tudtam szabadulni annak a gondolatnak a hatásától, hogy Szemere egy új Fáy András. És — isten tudja hogy?! — épen a „Különös végrendelet“ jutott az eszembe, evvel a hallatlanul komikusan hangzó mondatával: „Csörgey tanácsos egy nagyot prüszszentett és meghalt.“ Ez ötlött eszembe akkor, amikor a Kont-estet első fejezetét elolvastam, amikor a lelkembe dobbant valami: erősebb, akarnitudóbb, fölényesebb, becsületesebb, őszintébb, előítélet-nélkülibb — emberibb a mai kor és a XXI. század tülekedő embereinél — és ez az érzés támadt fel bennem még erősebben akkor, amikor a regényt végigolvastam. Lelkemre mondom, úgy hatott reám, mint egy prüszszentés, amelyet nyomon követ a halál.

Mert a halál a legkomolyabb dolog a világon — bármennyire szeretnék is nevetségesnek feltüntetni. Sokkal nevetségesebb az élet! . . . Es a gondolat, ami ennek a regénynek minden mondatán átsugárzik, izzó, tüzesítő, követelő fénynyel, az olyan komoly, mint maga a halál. Egy nemzetnek: a magyar nemzetnek a léte, vagy nemléte forog kockán. Megfekszi az író lelkét az a szörnyűséges gondolat: igaz, lehetséges, erkölcsös, igazságos-e az, hogy a magyar nemzet, amely ezer esztendőnél tovább élt és uralkodott

az Európa keblén elterülő végtelen rónaságon: lóhán, becstelentül, férfiatlanul, pusztuljon, senyvedjen és észrevétlenül tűnjék el e földi világról? — Eltűnjék, elhaljon egyetlen szó, egyetlen sóhajtás — egy prüszszentés nélkül?!...

Nem lehet. Csak még egy utolsó életjelt adjon hát magáról. Egy prüszszentést. Külső erő, orvosi beavatkozás ingerelje rá, éterinjekció erőszakolja belé. Hátha a prüszszentés, ami a halál küszöbén is megneveltet, az életjelből — az élet jelévé lesz?! Jön a nagy orvos: Kont-vitéz, a nagyúr, az amerikai kalandor — jön: megvizsgálja a nemzet testét, diktál, parancsol, egyezséget köt a halállal — jön az utolsó pillanatban és egy trüsszentés árán megmenti az országot.

Ennek a feléledésnek a halál előtti prüszszentés-jellege és az, hogy a XXI. század derék, semmivel sem törődő emberei és gögös arisztokratái mekkora hódolattal fogadják a nagy Kont alakjában fellépő kalandort — a tömegszuggeszciónak ez a páratlanul sikerült megrajzolása, az átlagemberek könnyen hívésének és kielégíthetésének ez a kegyetlen példája az, ami metsző szatirai élt ad a műnek — ami úgy szólal meg ebben a regényben, mint a Fáy András egészséges, normális, erős meggyőződésű, tisztaeszű és jóakarató életfilozófiája.

Egy nemzet életfilozófiája van ebben a könyvben.

A halál a maga félelmetesen fenséges komolóságában: megdöbbentő; az élet a maga legutolsó jelében: a prüszszentésben a halál előtt — nevetséges; ebben benne van az élet és halál nagy tragikomédiája.

Igen — az élet és halál, az emberi nem, a magyar nemzet nagy tragédiája az, ami ezt a könyvet nehézé teszi. Nehézzé teszi, tragédiává avatja az a fantasztikum, ami miatt egyedül lehet fantasztikus regénynek nevezni a Kont-estet — hogy olyan ember, mint Kont-vitéz, nem élt és nem fog élni soha, s így a történet is csak óhajtás, valósággá pedig nem lesz soha — hogy nem születik ember, aki elhagyjon otthont, vagyont, nyugalmat, csendes, boldog, harmónikus életet, csak azért, hogy megmenten egy nemzetet, amelynek fiától túl az óceánon származott, amelynek földjét most látja először, amelynek emberei most megcáfolják, de rajonganak érte — hogy ő maga megdicsőüljön és megdicsőültnék, diadalmas prófétának, megváltónak érezze magát olyan emberek lángoló lelkesedésében, akiket kicsinyeknek tart, akiket megvet, akiket megcsal, kinevet.

Az első lehetetlenség a fantasztikum — a második: lélektani lehetetlenség, diszharmóniát hagy Kont-vitéz lelkében — s a kettő együtt avatja tragédiává ezt a regényt.

Zilahi László

□□□□□

LŐRINCZY GYÖRGY: A VERDIBÁLI NÁSZ. — KÁLNOKI IZIDOR: VERONKÁÉK SZERENCSÉJE. — FARKAS PÁL: AZ UTOLSÓ MENUETT. — AZ ÜTEG.

1. Lőrinczy György azok közül az írók közül való, akiket soha semmi se lendíthet ki önmagukból, akik teljesen nyugodtan állnak minden meglepetéssel szemben, akik az élet-formulát a maguk számára húsz éves korukban már végleg megcsinálták és akiknek minden, ami történik, csak arra jó, hogy tanulságot vonjanak le belőle, amely ezt a formulát igazolhatja.

A novellás könyvéből is teljesen hiányzanak az emóciók. A legjobb darabja egy novella, amelyben egy katolikus pap leányát egy lengyel zsidó fiú szereti és elrabolja. Jó: ez konfliktusnak látszik. A perspektíva előtte eléggé széles, De a szerelemben, az elrablásban, az egész nagy indulattömegben sehol semmi idegesség, türelmetlenség, semmi fájdalom, az ember világosan érzi, hogy minden csak irva van. Betűk, érzések helyett.

A többi novellán is ezt éreztem: Lőrinczy György író. Nem költő és nem művész. Író.

Azért is látom Lőrinczy igazi publikumát a magyar újságolvasó közönségben.

2. Kálnoki Izidor, a derék és jeles *Vulpes* regénye igazán újságíró regény. Valósággal iskolai példája annak, hogy az újságírónak melyek az írói komplexumai, hogyan, milyen formában jelentkeznek nála az elvontabb, nem a történés pozitívumából fakadt megérzések és hogyan durvulnak el az újságíró látásban azok a vonalak, amelyek az emberek cselekedeteiből a lelkük felé (vagy megfordítva) vezetnek.

Adva van egy szegény ember, akire egy bolond háziúr rátestálja a vagyonát. (Igazi pesti meglátás: persze, hogy háziúr, aki gazdag.) Aztán a szegény ember jól él, aztán elkölte a vagyont és rosszul él, aztán meghal. Ebből tanulságot is lehetne levonni. Hogy a vagyon megőrzésre születni kell. Hogy a szegény ember váratlan pénze csak olyan, mint a pénzeszsák, amit egy ablakon át valakinek a fejére dobnak. Persze hogy pénz ez is, jó pénz, de — ha az ember fejére esik, agyonnyomja.

Ah, minek a tanulság? Ez a könyv ahhoz az újságírói műfajhoz tartozik, amit úgy hívnak: „színes riport.” Elég színes, kedves, meleg riport ez, az ember szinte elfelejti, hogy — „hasból” van írva, nem szívből.

3. Farkas Pál sokkal több jószággal van szülőttei iránt, mint amennyit azok megérdemelnek. Lám: a Ghiberti gróf, a nemes és előkelő olasz fölkelő, im harmadszor jelenik meg előttünk és most sem dísztelenebb köntösben, mint annakelőtte. Először az Új Időkben találkoztunk vele. Rövid sorokban, novella hős volt. Aztán dráma. És ime, most minden restelkedés nélkül, egy testes novellás könyv címhőseként jelentkezik. Az utolsó menuett-et Ghiberti gróf táncolja Val-Ollió Biancával és a menuett közben bizza rá a már többszörösen ismert forradalmi iratesomagját. Aztán, persze, szó nélkül elmegy az éjszakába . . .

Igazán, nem volna érdemes Farkas Pálra haragudni azért a sokszorosított Ghiberti grófért, ha ebben a háromszoros jelentkezésben nem volna meg Farkas Pálnak az a rettenetes és szinte csodálatos szívóssága, amelylyel a saját jelentéktelenségét adminisztrálni tudja. Így gondolkozik: Nem kellett az Új Időkben mint novella? Nem baj. Lesz belőle dráma. Nem kell mint dráma: kiadom könyvben. De észre kell venni, hogy neki van egy kliséje, egy hőse és meg kell ismerkedni vele, ha akarunk, ha nem. (Lám: én is mennyit irtam róla.)

A többi novella nem olyan, hogy haragudni lehetne miatta. Sem jók, sem rosszak, csak éppen hogy teljességgel jelentéktelenek. Valami vidéki önképzőköri korifeus írásai, aki feladatot kapott a tanár-elnöktől, mondjuk, például arra, hogy irassék meg néhány történelmi hős érzelmi világa szép-irodalmi formában, az erkölcsi tanulság kidomborításával . . .

Farkas Pál elnyerte a kitűzött feladati díjat. A novellák valóban igen történelmi, igen lelkesen festik a hősök úgynevezett érzelmvilágát és az erkölcsi tanulsághoz sem fér semmi kétség. Ki van domborítva. Szegény erkölcsi tanulság . . .

Farkas Pál Az önkéntes naplója címen is irt egy könyvet. A könyv második kötete Az üteg címet viseli.

A könyvet elolvastuk. Hogy Farkas Pálnak eziránt semmi kétsége ne legyen, szívesen közöljük vele, hogy megértettük Az üteg tendenciáját és rájöttünk arra, hogy az állítólagos önkéntes társa Eszme Lajos, aki „Én és a katonák“ címen könyvet irt, továbbá Tölgy Izor szerkesztő ki legyen?

Jó szolgálatot vélünk Farkas Pálnak tenni, ha kiírjuk, hogy Eszme Lajos alatt Hatvány Lajost és Tölgy Izor alatt Fenyő Miksát kell érteni. Abból a feltevésből indulunk ki ugyanis, hogy Farkas Pál örülhet annak, ha célzásait ilyen bizonyossággal elértik és interpretálják.

A könyv maga ugyanis egy teljesen humortalan és léha zsufecsegés volna, ha nem éreznők alatta a véresen komoly szándékot, hogy most kegyetlen ironiával bosszút áll két emberen, akiknek mégis csak van némi részük annak az új magyar literaturának szervezésében, amelyhez Farkasnak semmi köze. De igen sajnáljuk Farkas Pált, ha ezeken a gyerekes izléstelenségeken kívül, amelyekkel itt hadakozik, semmilyen eszköze sincs a védekezésre. Igen sajnáljuk, mert rettenetes érzés lehet, ha valaki a tüdeje minden erejével ráfúj valakire, hogy elsöpörje s amaz csak letörüli az arcát, mert észre vette, hogy valami vásott gyerek ráköpött.

(Bé—bé)

□□□□

BALÁZS BÉLA: A VÁNDOR ÉNEKEL

□□

Sokat ér nekem ez a könyv, mert hét versében őszintén gyönyörködtem. Az első, ami szívemhez kapott, az: Őszi varázs. Kis vers, mint a szerző többi versei. De minden mondata érték. Az ősziről beszél. Gyönyörűen. Szavai nehéz tömörséggel gördülnek s hatalmas őserővel állanak meg a pontok előtt. Igazi, magyar ősz ez a vers. Az egymásra következő sorok mindenike halk csattanó s a vers egy roppant finom, allegorikus gondolatban végződik. Mikor ezt a verset elolvastam, olyasvalamit éreztem, mintha egy művészi ércplakettet néztem volna. Ebben a versben Balázs Béla félt az ősztől azzal a valakivel együtt, aki társul áll a dalai mögött. A kert és az asszonyban siratja a mámort, a kéjt. S az asszonyt csak azért állítja magyarázat kedvéért frappánsan az őszi kertbe, hogy egy hervadt „levél félve, puhán könnyes szemére hull“-jon. Az asszonyban egész bátran láthatjuk az ősz megszemélyesítőjét. Mert messziről jön az este

című verse csodálatos sejtés s a titkok egyikének megkérdőjelezése. Nagyon szeret dolgozni Balázs a kérdőjelekkel, amikre feleletet csak a folytonosan beálló csendben ad. Hiszen a csend is titok. Ő ebben a versben keserű szájjal, halk, monoton hangon kérdez úgy, hogy a sorok közti némaságban hozzá teszi mindjárt: ne is próbáljatok felelni. Nokturno verse a legszebb a könyvben. Hatalmas, nagy nokturno ez, amelyet még ebben a fajban nem olvastam. A földnek az éjszakába hajózásáról beszél s bele szövi az ő beteges, virrasztó alakját. Erős és épen ezért tervszerűleg darabosan megverselt vers ez. Egy arc komoly. Ez is kérdőjeles vers és itt sem vár senki feleletre. Az órák című vers gyönyörű elmondása az elmúlásnak új gondolatban és új fordulatokban. Sok erő és sok keserűség. Elértünk az utolsóhoz: Születésnap stanza. „Országútszéli fényes fészület: Megint megállít születésnapom“. Művészi s igaz ihletett gondolat. Kifogástalan verselés s nyugodt, csendes befejezés. Nagyon szép.

Ime a hét vers. Hét elsőrangú vers. Ezekben gyönyörködni kell. S a többi negyven? A többi negyven érthetetlenül nem títi meg ennek a hétnek a mértékét, sőt a legtöbb nagyon, nagyon alatta áll. Ennél a hét versnél éreztem, hogy verset olvasok, illetve eszembe sem jutott arra gondolni, hogy verset olvasok-e? A többinél már nem így van. A többi vers próza. S az a legfuresőbb benne: érezzük, hogy olyannak akarta a szerző. Sok eredetiség van bennük, de ez többnyire modorossággá fajul. S egy-egy versszak még a prózánál is laposabb. Azt hiszem, Balázs Béla eltéveszti versírási hangulatatait. Vagy pedig nem akar e hangulatok alá kerülni. Nem akar szolga lenni. De akkor mért akar verset írni? Hiszen prózát is írhatja. Ha az ember verset ír, ne igyekezzék megölni a hangulatot. Nem tehetek róla, hogy ilyeneket kell mondanom Balázs Béláról, akit a hét verséért nagyon megszerettem. És nagyon szeretném, ha hét versek helyett, mind a 47 vagy 57 olyan lenne. Ehhez azonban az erőszakoltságról és modorosságról le kellene szoknia.

Büky György

□□□□

BIRÓ LAJOS: KIS DRÁMÁK

□□

Biró Lajos azok közé az írók közé tartozik, akik átható pillantásokkal és egységesítő tehetségükkel jóformán minden apróbb-nagyobb emberi akarat elhatározásban és cselekvésben problémát, összeütközést, drámát látnak. Mert azt nem akarom róla feltételezni hogy témáit csak azért dolgozza fel párbeszédes formában, hogy jobban felkeltse érdeklődését a közönségnek, amely jól tudja, milyen kevés drámairó van — tehát aki van,

azt annál inkább megbecsüli. Ugyan ennek a feltételezésnek is volna alapja; mert míg ezelőtt két-három évvel tényleg voltak Biró Lajosnak dráma témái — addig egy idő óta nem tesz egyebet, mint dramatizál, anélkül, hogy írásaiban drámai mag volna, s így modorossá és önmagának jogosulatlanul utánzójává válik.

Hogy ez az észrevételem a dolog — és Biró Lajos lelke — mélyébe vág, megerősíti még az a körülmény is, hogy novellái és elbeszélései drámaszerűek, holott eddig megjelent és színre került drámai kivétel nélkül regényszerűek — ami azt jelenti, hogy művészi szempontból helyesen cselekedett volna, ha e drámákat elbeszélések gyanánt dolgozta volna fel.

Most előttem fekvő kötetének címe: Kis drámák; — a kötetben pedig elbeszélések vannak, párbeszédes formában. Rosszúl esik megmondanom: ezek az elbeszélések nem bírják el a súlyos drámai formát, összenyomódnak, belegörnyednek, belepusztúlnak; — mert nem a forma teszi a drámát! — holott mint elbeszélések egytől-egyig igen finom, hangulatos, mélykedélyű és amellet érdekesebb elbeszélések lettek volna. Így sem nem drámák, sem nem elbeszélések. Nem ragadnak meg eléggé; nem érezzük a szükségyszerűségét a drámai kihegyezettségeknek, amit nem is mind-egyikben találunk meg — de nem érezzük azt a tiszta, zavartalan hangulatot sem, ami felénk lebegne ezekből az írásokból, ha elbeszélések volnának.

Két elbeszélés van a kötetben, amely mindenképen lebilincsel; az egyik „Az idegen gyermek“ című, a másik a legutolsó: „Nászút“ című elbeszélés, amelynek egyedül van drámai maga. Pasztell

□□□□

BÁN ALADÁR: FELHŐK ÉS SUGARAK

□□

Megvallom: előítélettel vettem kezembe e könyvet. Hisz miadnyájunk előtt ismert az írója, mint a finn irodalom lelkes ismertetője. Értékes ember. Először Szaboleskára gondoltam. A faji jelleg jutott az eszembe és ujjongni kezdtem. Tiszaparti nótákat vártam... alföldi kurjantásokat és lidérefőnyt... És kaptam egy gyanúsán vastag könyvet családi boldogsággal, szülői szeretettel és apostoli jóvendőmondásokkal teive. Rosszul megkonstruált és fűzfapoéta módon kifejezett döcögő verssorokat, elemi és kezdetleges rímeléssel.

Ezek a versek újak, mert régiek. Mert úgy festenek, mintha a negyvenes években irattak volna meg... Petőfi iskola. Hisz' ez szép, szép. Azonban ha nem csalódom szintén ebbe az iskolába tartozott pl.: Tatár Péter is, aki jobb verseket írt, mint Bán és akinek sikerült — néhány petőfieskedő társával egyetemben — egy igen rossz helyet kivívni a magyar irodalom történetben. És mondom: még ez a Tatár Péter is tudta, hogy mi az a csengő, símuló, a fülnek jóleső valami, amit rímnek hívunk. És ritmusuk is volt nekik és a verslábakra is ráérték ügyelni. Bán Aladár

versei egy kicsit későn jöttek. Mert Tatár Péter óta — ha jól tudom — haladtunk egy keveset.

Azonban mégis van valami ebben a könyvben. Valami bájos naivság. Olyan öreges akarás, mikor egy nagyon öreg ember erőnek-erejével a mai fiatal, életerős gyerek-emberrel akar verekedni. Olyan bájos ügyetlenkedés ez... Az anyjával jön elő és a világbékével és a fasorral a házuk előtt. És a kicsi feleségét is nagyon, nagyon szeretheti. Jól van. Ez bájos, meg-ható és szép. De mi közünk ehez nekünk: a nyilvánosságnak, a haladásnak. Nyújt valami újat nekünk ez a kötet? Nem... Akkor mit akar?

Ezeket a verseket már Bogáti Fazekas Miklóstól kezdve, Felekiig majd minden poétánk elnyafogta. Szebben is. Jobban is.

Megjelent már ezelőtt is egy kötete. Telve tömjénszagú vallási ver-sekkel. Itt is kísérletezik egynéhánynyal, nyilván nem akar minden átmenet nélkül az új (?) irányra térni... Egy verse azonban van, ami szót érdemel. Az „Új dalok“ című. Jogos szemrehányásokkal tele. Egy vers azonban nem ment meg egy egész kötetet. És legkiváltkép akkor nem, ha azok az általam említett jogos szemrehányások legkiváltkép az írójukat illetik...

A mi könnyen befolyásolható napilapjaink általában igen jól fogadták a kötetet. Ez azonban a finn nyelv mesterének, nem a költőnek szólott...

A költőben én csak a felhőket látom — jobban mondva nem látok tőlük — de a sugarakat — nem érzem.

Szász Menyhért

□□□□

Unkultur (Vier Kapitel Deutschtum) von Curt Wigand. Modernes Verlagsbureau Berlin—Leipzig. Curt Wigand hazament Angliából, Franciaországból, Amerikából és amikor megérkezett Berlinbe, nem tudta megállani összehasonlítások nélkül. Az ember gyakran van így, ha útról hazatér: az összehasonlítások nagyon kínálkoznak és akikhez visszatérünk, azok rendszeren kíváncsiak a különbségekre. Tiszta véletlen és hangulat kérdése, hogy az ember mennyire találja rikitónak a különbségeket, valósággal azon a nézőponton múlik, amelyekből az utazó intellektuel még odahaza elképzelte a dolgokat. Meg aztán: a szememet beállíthatom úgy, hogy csak bizonyos irányokba nézzek és a különbségek akkor a körül látott terület arányában kisebbek vagy nagyobbak lesznek. Ami ebben a könyvben nagyon érdekes, az éppen a szem beállítása. Curt Wigand kultúra-értékelése ugyanis bámulatos módon alig van lényegi összefüggésben a kultúrának fogalom-meghatározásával, amelyet, — mint forradalmak eszmei produktumát — általában elfogadunk. De mégis úgy kell éreznünk, ha ezt a könyvet olvassuk, hogy ezek a mi fogalmaink a kulturáról feltétlenül kiszélesítésre szorulnak, hogy meghatározásaink csak akkor lehetnek precizek, ha a kultúra érték meghatározásait növeljük. Curt Wigand ugyanis kifejezője annak a gentleman-eszté-

tikának, amely a külső, helyesebben a fizikai kifinomodottság jelenségeiből határozza meg a kulturális emelkedettség értékeit. Es itt a németek nagyon rosszul járnak. Curt Wigand, — egy kicsit újságíró ez az ember, — beleharap az ajkába, mert jaeger-ingben — a legantihigienikusabb viseletben — érzi szorulni az egész németiséget és a lelke mélyéig undorodik attól a terjeszkedő magaszere-téstől, amely a német modorban a nehéz udvariatlanságig fokozódik. Egyáltalán: modor, tisztaság, differenciált külsőségi kultúra; ezek az ő értékmérői, de olyan emelkedett és intelligens szövegezésben, hogy az ember akaratlanul is egy új „Herren-Moral“-ra gondol. És ki tudja: maholnap nem érezzük-e valamennyien azt a bizonyosságot, hogy nem vagyunk eléggé mosdottak és tisztaingűek ahhoz, hogy kulturáltságunkra hivatkozzunk? Ki tudja? . . .

Bócz Bálint

Jules Lemaitre: A királyok. Szépen fordította: Schöpflin Aladár. Lemaitre rajzban kitűnően tud jellemezni, csak színei nincsenek. Nem impresszionista. Tiszta és erős szívű férfi, akit nem bántanak nagy lírikus érzelmi háborgások és ezért — ezért! — lehet olyan jó megfigyelő, olyan böles, érett gondolkodó. Hideg kézzel tapogatja meg az embereinek csontrendszerét és kitűnően tudja őket megmintázni. Úgy élnek, mint a remek szobrok: megdöbbenő életerővel és szintelenül. Alakjai nem az ő találmányai. Egyetlen új figurát sem tud költeni. De biztos, művészi kézzel mozgatja őket, demonstrációkul az ő gondolatainak drámájához.

□□□□

□□□□

A zene a gondolkodás partjait mossa. Csak az az ember él egészen a muzsikában, akinek nincs szilárd szárazföldje. A legkönnyebb melódia is gondolatokat ébreszt, mint a legkönnyedebb nő. Akinek nincs gondolata, a zenében, vagy a nőben keresi. Strauss Richard úr muzsikája olyan fehér személy, aki természetes hiányosságát a szanszkrit nyelv tökéletes bírásával egyensúlyozza.

Karl Kraus

SZÓ-KAMRA

KOSZTOLÁNYI DEZSŐ

Legközelebb részletesebben fogunk foglalkozni költészetével. Itt csak nyelvének jellemző szavait, képeit gyűjtjük össze. Hangokat, amelyeket ha magukban megütnék, reá kell emlékeznünk. Képeiben egészen benne van az a diszharmonikus izgalom, amelynek tüzenél versbe forrtak. Egymásba gyúródnak egymást maró ellentétek. Halott emberek, dolgok riasztanak életjelekkel. Élők: tüvegyszemekkel, dermedt tagokkal merednek ránk. Fékjeiket szétvágó érzések fehér izzásban sísteregnek ködben vergődő cöllám-pák felé. Vágyak pirulnak ájult melegségben. Egy kis enyhe szentimentalizmus borogatja időnkint a lázat. Színek, sok-sok színek, a legellentéte-sebbségek, petyegnek egymásba. Egymást zaklatják nyugtalan ellentétek. Nyugalom, megbékülés sehol.

Ábrándjaim, ti lángszínű rakéták;
 a láz, a gyász bennem cikáz;
 csókéhes ajkam jajra torzul;
 a testtelen szegény ruhák beszélnek;
 kacag feléd hősínű ördögöd;
 a holt komikus árnya mosolyog;
 halvány ajakkal vézskürtöt fuvok;
 kígyó harapta vézró köldököm;
 tüzes kerékkel zúg a cél elébe;
 száguldj a tiltó lámpa vérjelébe;
 romlott szívem vézéval én most
 sötétre festem a világot;
 ágyamba háborog egy lángfolyó;
 féltünk a borzadó homályba;
 a trombiták kövér aranyló torkán
 egekbe zengő beethoveni orkán;
 szemem . . . ijedve égve látja, hogy
 tolja fel lélegző, néma arcát egy
 vértelen, halálsápadt viaszbab a
 sárga délutánba;
 égnek kedvestünk szemei, szoknyáitól
 meggyul a levegő;
 vérmes bibor kúrthangok kacaja;
 egyre lázad, égre hördül sok vér-
 piros, sötét ütem;
 jajveszékel az órák szava;
 jég arcotokba szörnyű dermedet;
 ó, szörnyű perc, mikor egymásba
 mar az ember és az éjszaka;

menydörög a borzalom;
 egy lángkaréj beteg kezem;
 kiáltó szájamban pecék feszül;
 könnyben vergődtek a füledt szavak;
 a tikkadt fecskék álmosan repülnek;
 hosszan leomló haj zsiros vonalja;
 a bús éjszakának fekete vizében,
 hullámos vizében csendesen füröd-
 tem;
 véres ködbe meghal künn az alkony;
 méla, mint beteg ajkán a bús mosoly;
 olyan a lámpa, mint egy bús
 kísértet;
 óh, ön fehér sírboltom, tiszta csönd;
 az éj, melyre a sugár szótt vörös
 lángpántlikát;
 aranylanak a halvány ablakok;
 telt válla gömbölyű ezüstjét fojtott
 kacajjal nézdelő;
 a lámpafény aranylik a kalácson;
 sok néma lány jön, nagy, fehér tö-
 meg, meredt kezükbe álmos mák-
 virág ég;
 a sárga, pörkölt, égő pusztaságból
 zöldes sörénnyel tört ki a Duna;
 fehővel fogja be dicső szemét a nap;
 a sárga gesztenyén végig csorog a
 rózsaméz;
 rózsaszín világ gyúl ezüstös ég alatt;

a szíve, jaj, mint megrepedt pohár —
gyémántpohár — babonásan csilingel;
az élet arany trombitáján a búcsú-
zők dalát fuvom;
ragyogjon az ég gyémánt derűtől;
színes palackok csillagkoszorúja;
arany tájak kopár mezőjén elsápadt
a fehér verőfény;
gázlámpasor virraszt kihalt utaknál;
a gyertya bordó napként néz reám;
kék hold cikázik a fehér havon;
a lég fagyos volt és keserű;
fáradt szánk fanyar élere torzul;
haldoklik a bús rózsaeerdő;

kávészinű s ezüst ruhában lányok
kacagtak mindenütt;
sárgás hajuk arcukba csapzott és
lila volt beteg szemük;
akáctömjén repül a légben;
vékony, ezüst esőfonálon fehér angyal-
kák citeráznak;
elvézik a galyon a jóság;
csurog a holdfény és a vérem;
az időnek aranyos, halk koporsója;
a hűvös, vékony, őszi holdfény szét-
ázott kalapomra csurran;
nyakamba búsán ringatózik bánatom,
e fakó tarisznya.

[XOXO]

Egy pillantással egy világgépet körülfogni, művészet. De mennyieske
jut egy-egy szembe!

*

Valakinek van tehetsége — és valaki tehetség: ezt a kettőt mindig
elcserélik.

*

A szellemi munkálkodás annyira hasonlít az élv aktusához, hogy
önkéntelenül is a szerelmi élet konvenciójának engedelmeskedik. Az ember
zárkézott s ha véletlenül egy nő látogatja meg munkája közben, nem engedi
meg, hogy az belépjen; elkerülteti a kínos találkozást. A filiszter a nővel
foglalkozik, a művész a műnek hódol.

*

A művészet arra való, hogy a szemünket kitörülje.

*

Ezek emezt, azok amazt találják szépnek. „Találniok“ kell. Keresni
egyikük sem akarja.

Karl Kraus

ZENE

MAGYAR ZENEDRÁMA — IRTA: ZILAHÍ LÁSZLÓ

Magyar zenedráma még nincsen.

Az Erkel Ferenc, Zichy Géza, Hubay Jenő és Rékai Nándor operái magyarok ugyan, de nem drámák és még kevésbé zenedrámák. Dohnányi Ernő darabja zenedráma ugyan, de nem magyar. Hátra van még Mihálovics Ödön „Toldi szerelme” című operája, amely talán legközelebb áll ahhoz a műfajhoz, amit zenedrámának nevezünk és amellelt igazán magyar is.

Hogy ez a pár mondat ne lássék felületes ítéletmondásnak és nagyképüsködésnek, el kell mondanom: mi a zenedráma és milyen a magyar zenedráma?

A zenedráma olyan dráma, amelynek cselekvénye a zenekarban történik. Értem ez alatt a programzenének azt a legmagasabb fajtát, amelyet az ember behunytt szemmel hallgat és mégis látja maga előtt a történetet, a cselekvényt, a küzdelmet, az érzelmek harcát: erős, hatalmas, szenvedélyes drámát, olyat, hogy a keze ökölbe szorul a visszafojtott izgalomtól. A zenedrámában az emberi hang, a színpadi ének és mozgás csak a zenekar része gyanánt szerepel s ami a színpadon lejátszódik, csak arra való, hogy a hallgató agyában elősegítse, támogassa, erősítse a konkretizáló folyamatot, hogy erősebben, durvábban, anyagibban is érzékelhetővé tegye a külvilágban azt, ami a zenekarban történik. A valódi zenedrámában nem a zenekar kíséri a szereplőket, hanem a szereplők támogatják a zenekart; nem a zenekar „festi alá” a drámai akciót, hanem a szereplők festik azt fölé, teszik a színeket élénkebbé, érzékelhetőbbé.

Ilyen abszolút zenedráma például Strauss Richárd „Elektra”-ja, amely egyszeri hallásra is képes az embert szörnyű izgalomba ejteni, úgy, hogy nem tud aludni utána, vagy ha el is alszik, rémítő álmái vannak, olyanok, amilyenek borzasztó rémtörténetek hallása vagy látása után szoktak lenni. És ezt a hatást előidézi az Elektra akkor is, ha az ember nem is látja a színpadot, ha az egész darabot behunytt szemmel hallgatja végig, vagy ha sötét hangversenyteremben adják elő. Ilyen abszolút zenedráma Tristan és Isolde, amelynek minden hangulata ott zsong, minden szenvedélye ott zúg az ember lelkében örökre, ha csak egyszer hallotta is.

Hirtelenében nem is tudnék példát mondani az abszolút zenedrámára. Mert például Strauss Saloméja zenedráma ugyan, de nem abszolút zenedráma, inkább szimfoniai költemény. Épúgy a Puccini,

Leoncavallo és Mascagni operái is közel állanak a zenedrámához, de még sem azok, mert — bár hallásuk ébreszt hangulatot az ember lelkében, feltörő érzést, szenvedélyt is, sőt felidézi az aristotelesi katharsist is, amit csak a nagy tragédiák tudnak megtenni, — nem abszolút zenedrámák abban az értelemben, hogy önmagukban, szövegek nélkül is zenedrámák volnának. A drámai stílusra mindegyikben rá lehet ismerni, de megérteni, keresztülélni, átérezni azt az egész drámát, ami a zenekarban elviharzik és megtisztulni benne, mint drámában: nem lehet.

Az abszolút zenedráma a legmagasabb fokú zenei alkotás, a melyet alkotni csak a leghatalmasabb tehetségek, a legnagyobb kapacitású lángelmék képesek, akik a világ sok milliónyi jelenségét, apró és nagy történeteit, győzelmeit és bukásait annyira összesűrűsíteni, egységesíteni tudják a lelkükben, hogy képesek sok különböző cselekvésnek egyetlen típusát megállapítani s azt, mint ilyent, a zene legegységesebb művészetével megérezkíteni: megteremteni. Amint a drámairás az a magaslat, amelyre csak kiváltságos tehetségű írók tudnak emelkedni, olyanok, akik az emberi élet ezer meg ezer jelenségét felszívják magukba és egyetlen, hatalmas, igaz, tipikus cselekvésben kiadják magukból, megérezkítik a külvilágban, úgy az abszolút zenedráma a zenének csúcspontja, mindent magába foglaló halhatatlan igazság, a legmagasabb cél, amelyre zeneszerző törekedhetik.

A legjobb szavalódrámából is rossz zenedráma lesz, ha rosszul dolgozzák át szövegeknyvvé. Ezért művészi szempontból feltétlen követelmény, hogy a zenedráma szövegeknyve legyen eredeti, — nem átdolgozott, — olyan, mint a Salome, az Elektra szövegeknyve.

A szavalódráma és zenedráma viszonyát így épen csak a legszűkebb körben érintve, és megemlékezve a szövegeknyvek természetrajzáról, talán elfogadhatóbbá tettem azt az állítást, hogy magyar zenedráma nincsen

Még nem irtak olyan magyar szövegeknyvet, amely egyenesen, eredetileg abszolút zenedráma szövegeknyvének készült volna. Sőt összes szövegeknyveink átdolgozások: drámák, regények, elbeszélő költemények és történelmi tankönyvek átdolgozásai. Átdolgozás: a Bánk bán, a Hunyadi László, a Brankovics, Lavotta, Cremonai hegedűs, Rákóczi-trilógia, Toldi szerelme, Eliánna, Nagyidai cigányok és György barát szövegeknyve.

Az Erkel szövegeknyveire csak nem fogja mondani senki sem, hogy azok drámák. A Hubayéra sem. A Zichy-féle szövegek történelmi keretbe erőszoit események halmazai, — a Toldi szerelme elég jó szöveg, — de a György baráté ismét nem egyéb, mint dramatizált történelem. Mindezen szövegeknyveknél a zenekar kivétel nélkül csak illusztrálásra szolgál, az uralmat a drámai akció fölött már csak azért nem ragadhatja magához, mert igazi drámai akció nincs is.

Lehetséges-e magyar zenedráma?

Amennyiben a lehetőségesség a zenei részszel függ össze, a kérdés a legmélyebb kapcsolatban áll a magyar zene természetével.

Egy bizonyos: az a magyar zene, amit Eötvös Károly egy előadásában magyar zenének tartott, nem alkalmas a zenedráma céljaira. Sem a népzene, úgy, ahogy van, sem a cigányzene nem alkalmas sem polifonikus, sem szimfonikus feldolgozásra, sőt fugatikus feldolgozásra is csak a legritkább esetben. Ez esetleg csodálatos dologként tűnhetik fel, ha az oroszokra gondolunk, akik népies motívumokból teremtették meg az orosz szimfonikus és drámai zenét. Talán elég lesz — Csajkovszkyt említenünk . . . Már pedig az orosz népdalok oly sok irányú hasonlatosságot mutatnak a mi népdalainkkal szerkezet, melódia, harmonizálás, hanglejtés és színezet tekintetében, hogy lehetetlen azt a kérdést föl nem vetni: ha az oroszok meg tudták csinálni az orosz szimfonikus zenét, akkor miért ne tudnák megcsinálni a magyarok?!

Hát igenis: meg fogják tudni csinálni. De nem akkor, ha a népdalok témáit kiszélesítve, „magyaros“ cifrázatokkal, cigányos futamokkal és Rékai-féle zenekari csillogásokkal látják el őket s mint magyar szimfonikus zenét tálalják elénk, hanem ha behatolnak a magyar népzene lélektanának rejtelseibe, beleégetik a lelkükbe annak legsajátosabb tulajdonságait, kivonatolják sokszorosán, amíg meg nem marad az a különös, az a sajátos kicsiny mag, ami tulajdonképpen igazán magyar, ami a magyar zenét magyarrá teszi s amely éppen ennél a sajátosságánál, minden más nemzetétől különböző voltánál fogva értékes.

Ha komolyan, a legnagyobb erőfeszítéssel tanulnak, és ha megtalálták a magyar zenének azt a legutolsó, a legeredetibb különértéket jelentő elemét, akkor ebből kiindulva, meg fogják teremteni a magyar drámai zenét is, soha el nem felejtve, hogy minden magyarszónak első szótagjára esik a hangsúly. Ez a drámai zene lesz igazán magyar, magyaros zene, — annyira magyar, amennyire német a német, angol az angol, orosz az orosz, — amelyekben mindegyikben különös sajátosságos a végső, eredeti, nemzeti mag, de közös: a tudás, a feldolgozás, a drámai stílus, a kivitel, a technika. Ha a legmélyebb mag magyar, akkor nem lesz szükség díszruhás leventékre a színpadon, nem lesz szükség dramatizált magyar történelemre sem, hogy a közönség tapsoljon a magyar zenének, akkor majd akadni fog ember, aki megírja a magyar Tosca zenedrámáját, vagy megírja Antigone felséges tragédiáját.

Nagy kérdés az, várhatjuk-e ezt valakitől ma?

Mihálovichtól már nem, Zichytől soha, Rékaitól — esetleg . . . Aki megérti ezt a nagy gondolatot és megvalósítását már el is kezdte: Bartók Béla, már a lelkébe égette a magyar zene paraszát, de az ő tehetsége nem az egységesítő szimfonikus zenére való, különösen pedig nem a zenedrámára, hanem a kisebb, differenciáló zenei műfajokhoz. A fiatalok között — van, aki átértette és átérte ezt a gondolatot, — lesz valaki, aki valóra is váltja . . .

DEBUSSY

Végtelen nyugalma, szinte lompos testű, titán. Csak a homloka eleven. Kiduzzad a fejből, viszi előre, mintha motor volna benne. Fekete. A szeme erős szikrákat vet, mint a haragos emberé. Mozdulataiban közönyös gög van. Ez az ember tudja, mi mindent győzött le. Látszik rajta, hogy szembe nézett ellenséges viharokkal és a rajongók viharával. Egyik sem kell neki. Nem elismerést vár. Csak figyelmet. De ezt megköveteli. A játékában ugyanannyi költészet van, mint az alkotásaiban. Nem a testével, hanem a teste által játszik. Minden technika leolvad a játéka szépségéről; kis elvontsággal azt lehetne mondani, hogy játéka közben kizárólag, hajszálnyira csak azok a vékony kar- és kézmozdulatok élnek benne, amelyekre maximális szüksége van; egyébként dematerializálódik az egész művész. A zongora hurjai egyenesen az idegeiből futnak ki s a mi idegszálainkban folytatódnak. Zeneköltészetéről külön tanulmányban fog foglalkozni e helyütt Lavotta Rezső munkatársunk. Hangversenyének egy bennünket közelebből érdeklő szenzációját akarjuk kiemelni. Egy quartettjét a Kerpely-Waldbauer-Temesváry-Molnár vonósnégyes olyan tökéletesen interpretálta, hogy maga Debussy kijelentette, hogy olyan emóciói még nem voltak e műve hallására, mint ez alkalommal. Mintha egy vérkeringése lett volna a négy embernek és mindegyikőjük játékába egyetlen szív lökte volna a vért: a Debussy-é.

A filiszter nem képes rá, hogy maga kezelje az érzelmeit. Folyton-folyvást figyelmeztetni kell őt az élet szépségére. Még szerelmében is kell neki: használati utasítás.

*

A filiszter mindig azt akarja, hogy az ideje teljék. A művész az időt megállítja.

*

A művészeknek joguk, hogy szerények és kötelességük, hogy büszkók legyenek.

*

A filiszter únja magát és keres dolgokat, amelyek nem úntatják. A művész únja a dolgokat, de nem únja magát.

Karl Kraus

SZINHÁZ

VÍZVÁRI MARISKA (AROKÉPVÁZLAT)

Eddig mindig mint a Vízváriék lányát, a Szigeti József unokáját emlegették. Ez ártott neki. Pedig érdemes volna egy kicsit foglalkozni vele teljesen függetlenül a családfájától és a szerepeitől.

Sokáig specialitása volt, hogy jukker, kikapós asszonyokat játszott. Hódított a gráciájával és a szellemességével. Még ha a szerep szellemtelen volt is. Mert annyi franciás esprit van ebben a magyar színésznőben, hogy jut az üresebb szerzőknek is. Lehetetlen laposságokat tud szinte diabólikus élezéssel, túlfinomult, meg nem magyarázható iróniával megrajzolni. És ezt a vonását nem észlelték eddig. Pedig de sok szerző hálás lehetne érte!

De amilyen pech-je van ennek a szép és elegáns fiatal asszonynak, még ez a speciális tulajdonság is kárára volt. Előfordult, hogy egy színésznő hirtelen beteg lett és Vízvári Mariskának kellett beugrani a premiére előtt három nappal. A szerző, aki erősen az eddigi szerepek suggestiója alatt állott, a kétségbeesés szókimondásával szolt: „De kedves Művésznő, ez tisztességes szerep. Egy meghatározható, érzelmes leányalak. És ha maga bejön a második felvonásban a főhadnagy szobájába és leül a chaise-longue-ra, senki sem hiszi el, hogy ez az én fehérén elgondolt alakom csakugyan olyan fehér!...“ És az aggó szerzőnek nem volt igaza. A fiatal jukker asszony bejött egy fehér battisztblúzban, olyan egyszerűen, lehalkult járással, mint egy Hamupipőke. Akkor nagy meglepetés volt. De azért senki sem érezte meg azt, hogy itt egy bámulatosan kifinomult stílusérzék alkotott valamit. Ugyanaz, amely a Shakespeare robusztusan bájos, holdfényes, tündértáncos Szentivánéji álmában a holdsugarakból, vízinövények lankadt vonalaiból teremtett egy Titániát, egy álomkirálynőt, egy bűbájos fantómot, amely egy nagy szimbolista festő álmaiba kívánczik bele.

Nagy talentum, asszony, kivételes stílusosság küzd most imponáló harcban a saját neve, a maga nagy családjának reá hagyott nimbusza ellen. Ebben a küzdelemben nézzük őt egy kissé. Amint nyugodt, kék szemmel tekint bele az életbe és a nagy szimbólumok világába. És néha finom iróniával mosolyog.

B. I.

BEMUTATÓK

...

Bemutattatott: A kis lord, A cigányszerelem, A szent liget. Mind a három darabon lehet mulatni.

Bemutatta a Nemzeti színház Giacosa drámáját: Mint a falevelek. Tiszta és mély drámai poézis sugárzik benne. A munka költészete ez a munka. Nem a sociológiai tankönyvek értekező hangján vitatkoznak itt a munka megváltó erejéről. Az a munka-láz, amely ennek a darabnak a hősből tombol, nem a lex minimire hivatkozik s nem az élvezet és áldozat mérlegelésében keresi a munka értékét. A munka erejének szélforgója rohan előre ebben a hősből, jelezve, hogy mögötte is vihar van, a munkás kezek és jókedvű tudók harcoló viharja, amely felkavarja, felröpíti és szétsodorja maga előtt a hervadt, reménytelen arcok sárga lapjait, mint a faleveleket. Hatalmasan lehetett volna ezt a hőst megjátszani, ha Mihályfiban igazi szenvedély lett volna heveskedések helyett. Váradi Aranka gyönyörűen meg tudta mutatni egy leány lelkét, akit a jómód védtelenné gyöngített, aztán az elszegényedés megedzett és megnemesített tisztán az egészséges ösztönei segítségével. Horváth Jenő egy tönkrement és családjáért dolgozó apa alakját monumentálisan olvasztotta magába. Náda zörgött, mint a száraz falevél.

Bemutatta a Nemzeti színház Garvay Andornak a „Beestelen“ című irásművét. Erről más helyen emlékezünk meg.

Ugyancsak a Nemzeti színház mutatta be Hofmannsthal Elektráját. Ez a darab nem érdemel külön tanulmányt. Főlegesen összehasonlíthatni Sophokles Elektrájával. Tisztán az eseményt veszi át belőle és a szereplők neveit. Ezek a szereplők egész mások. Az ő Elektrája idegkórból sóvarog a gyilkosság után. Egy előre megfontolt szándékkal elkövetett gyilkosság történik itt egy finomabb levegőjűvé degenerálódott görög palotában. Ezeknek a szereplőknek a lelki megmozdulásai egészen érdektelenek, sőt unalmasak. Csak a Hofmannsthal tolia mozog érdekesen a mondatokban. A főszereplők operának fogták fel a darabot. Jászai, Beregi és Török Irma énekelve játszották végig. Legbiztosabban intonált közöttük Jászai.

A „Szeleburdi“ felelevenítésének irodalmi jelentőséget adott Kosztolányi Dezső fordítása.

A „Sárga liliom“-ról külön kell írunk.

BIRÓ LAJOS: SÁRGA LILIAM

...

A Sárga liliom érdekes szindarab. Érdekes, mint maga az élet. De nem sokkal érdekesebb. Nincsenek benne rejtett szépségek. Nincs benne a művészetnek az embereket belülről kivilágító fénye. A Sárga liliom alakjait is csak kívülről látjuk, úgy, ahogy az életben is csak kívülről látjuk az embereket. Érdekessége az az epikus, példa-jellegű érdekesség, ami az életben az egyedüli közérdekesség. A cselekmény marstempóban halad előre.

Az elbeszélő forma legközelebb esik az élet-események érték-nívójához. Legkevesebb van benne a művészetnek abból az erejéből, ami a művészetet

az érzésvilág természetfilozófiájává teszi. Az igazi, jelentős iróművészet ott kezdődik, ahol a cselekvésekbe ömlő érzésekben elemi erejű törvények uralmát tudja megéreztetni. Az elbeszélés csak mulattat. Jelentősége alig több a példák jelentőségénél.

Az ilyen színpadi elbeszéléshez, amilyen a Sárga liliom, nem alkotó, csak nagy elképzelő fantázia szükséges. Olyan, amilyen Biró Lajosban csodálatos melegséggel működik. A hogyan egy miliót, egy társaságot, egy-egy helyzetet el tud képzelni és ki tud fejezni, abban feltétlen ura a feladatának. A „Sárga liliom“ miliórajza elsörendű artisztikus alkotás. A cselekményben sok a temperamentum, sok egészséges életkedv van benne. Megmelegsünk, de a melegség kívülről puhul ránk. Olyan melegség ez, amelyet azért érzünk, mert egy csomó emberrel egy levegőt szívunk. Nem a lelkesedés melege. A Sárga liliom alakjaival egy levegőt szívunk: ettől melegedünk át.

A hőse, még mint elbeszélés-hős, sem lehet az én hőszám. Régi ember. Igen keveset tud a nőről. Az ő korában a nő még csak társadalmi és erkölcsi fogalom volt. Nem nőt véd ő, hanem a „női becsületet.“ Akkor is tovább védi a nővérét, amikor ez a védelem a nővéreire semmit sem jelent. Nem tudjuk, hogy a saját becsületéért harcol-e, vagy a nővére boldogságáért, vagy a társadalom becsületéért? Zavaros és tántorgó hangulat-hős.

A többi alakot, akik drámailag édeskeveset akarnak, kitűnően rajzolta meg Biró Lajos. Legpompásabb alak: Thurzó főhadnagy. Ez egészen Biró Lajost viseli a szájában. Ezen az alakon keresztül sugárzik a Biró igazi ereje. Rajta mutatja meg biztos szemét, dialogizáló talentumát, a lélek finom ráncai közt biztosan siktó kezét. Őszinte és meleg szívű ember ez a Thurzó, — hacsak lehet! — kiméretlen és megalkuvó, ha az érdeke követeli.

Márkus László egészen átélte a színdarabot rendezői munkájában. A színészek minden mozdulatának, minden mondatának valórt adott a „Sárga liliom“ meleg tónusában.

Z. Molnár László ambiciózusan dolgozta ki a szerepét, anélkül, hogy a részletek tulsúfoltságot éreztünk volna. Rendkívül rokonszenvesen irányította végig a hangulatok játékait. Az ő egyéniségétől kapta a legtöbb meleget az előadás. Nagyon jó mozgású színész. A beszédét kitűnően tudja vezetni s mindig tudatában van a feladatának.

Törzs maszkja, mozdulat-játéka nagyon jó volt. Rövid mondatai mindig stílusosak. Csak a hosszú dikciók közben halványodik el a frissé az ábrázolása.

Papp Mihály könnyen, néha tulságos könnyedén játszotta a főhős szerepét. Főleg intelligens fesztelensége tette kellemessé a játékát.

Gombaszögi Frida meleg fantáziával bélelte ki a naív, szerelmes leány alakját. Olyan ez a művésznő, mint a nemes vérű paripa; sohasem a friss tempó miatt kell a talentumát szabályozni, legfeljebb a helyes úton tartás végett. Még nagy fejlődést várhatunk tőle.

Halandó

KÉPZŐMŰVÉSZET

ÉPÜLŐ MAGYARORSZÁG — IRTA: ZRUMECZKY DEZSŐ

A magyar városok arcára most kezd igazán kiülni az építőművészi forradalom zűrzavara. A szemünk előtt csap le ez a forradalmi vihar a háztetőkre, leszedi az ócska nádfedeleket, kidönti a vén falakat, egész ház-rengetegeket söpör el. A romok közül kidugja zavaros, erőszakos polóját egy-egy új vitéz, testén kackiásan feszül meg a vitézkötés, kidülleszt a vakolattól duzzadó sziveit, rikító suba rózsáit oda tartja a napfénynek és a kéménye azt füttyüreszi nagy szelek járása idején: magyar vagyok!

Megbizsergeti a szívünket ez a büszke hang. Gyönyörű álmunk kél tőle. Elképzeljük az új Magyarországot, amely a régi fölé épül. Magyarország teste: nemcsak a magyar föld, hanem a beléje nőtt magyar házak. Álmodozunk az épülésnek valami új koráról, amelyben az épületek mesélni fognak tudni a születési helyükről, olyan épületek születnek majd, amelyek élete egy folyású a születési helyük életével; amelyek egyáltalában születnek és élnek. Álmodunk. Nem, az anyag álmodik, a városaink holt anyaga álmodik: nagyszerű feltámadásról, új, eredeti magyar formákba incarnálódásáról.

Azután kinyitjuk a szemünket és keményen szembe nézünk ezekkel a peckes, új alkotmányokkal. És haj! ezek a mellüket düllesztő épületek nem bírják el az egyenes nézést, elsápad rajtuk a vakolat, látjuk, hogy még csak egyenesen sem tudnak nézni, kúsza az arcuk, bizonytalan a homlokuk, lágy a gerincük. Bizony, nem magyar házak ezek, bármennyi magyar cífraságot is viselnek.

Erre nekünk is nagyon el kell szontyolodnunk. Komolyan véve a dolgot: felháborító, mi mindent csinálnak rohamosan épülő városainkban a magyar stílus jeligéje alatt. Szeretnők itt nagyon röviden és nagyon élesen kifejezni, hogy egy stílus milyen végzetes összeköttetésben áll azokkal a szükségletekkel, amelyeket kielégít és azokkal a lehetőségekkel, amelyeket a használt anyag születésénél fogva hordoz magában. Azt hisszük, hogy mindenki egyetért velünk, amikor egyszerűen megállapítjuk, hogy a magyar stílus igényére csak az az építkezés tarthat számot, amely a benne lakó mai magyarok életét, vágyait, vérmérsékletét, gazdálkodási módját, kulturális szintjét fejezi ki és pedig olyan forma nyelven, amelyet a természet a megmunkált anyagnak enged. Onmagában nem stílus kérdés az ornamentika. Az a diszítő motívum, amely nem a konstruktív formák hangsúlyozása, nem az anyag természetes játékának a művészi tovább finomítása, az az ornamentika nem stílusos ornamentika, hanem egyszerűen cífraság. A cífraságok nem csinálhatnak stílust. Nem lehet tehát magyar stílusos ház az, amelyeken csak a diszítések motívuma magyar.

Már pedig a vidéki városaink legújabb építkezésein a magyarság nem stílus, csak cifraság. De nem is lehetnek egészséges stílusos házak azok, amelyeknek terveit készen viszik Pestről, nem ismervén és nem tanulmányozván annak a környéknek térvizzonyait, architektonikus milieuját, anyagkészletét, a város életének tempóját.

Látunk német architektúrával alakított tömegeken magyar mézeskalácsot, pipakupakos tornyokat. Látunk sivatag vakolat síkokat, amelyeken a magyarságot az akarja jelenteni, hogy háromszoros hullámvonalban reszketett rajta végig egy kocsonyás fantázia. A régi folyóméterekben fizetett párkánydíszek helyett ezeket a hullámvonalakat fizettetik ma folyóméterek szerint. A puffadt szíveket, pávaszemeket, szűr-kacsakaringókat egységárakban szállítják a befentes szobrász-pincék.

Látunk kehelyformájú oszlopfejezetet, amint alul az erőátadás helyén elkeskenyedve lábazatként alkalmazták. Látunk oszlopfejezetet, mely a gerendázat alatt összeszűkül, ott tehát, ahol ismét erőt vett át az oszlop. A statika, szegény, szégyenkezik.

A tömegekben, az anyag megdolgozásban és az erőproblémák megoldásában kell kifejeződni a magyarságnak.

Majd minden városunkban van már olyan „varrottas” ház, amelyiknek a vakolatát tönkre silányította az idő. Ezek a házak úgy állanak ott vakolat erőködéseikkel homlokukon, mint az esőverte rongyos madárijesztők.

Láttam mézeskalács formákkal ékes házat, amely a tetőszek aljától a föld poráig vakolva volt, iromba tetején azonban drága mázos cserép ékeskedett. Cilinder kalap a póre cigánygyereken!

Ezek a nagyot akaró vakolat erőködések cifra nyomorúságunk riasztó emlékei lesznek valaha.

A vidék, amely örül az újnak, a nagy városból jött holminak, ott helyben rögtön széltében-hosszában utánozza ezeket a szörny-születteket, amelyek maguk sem egyebek utánzásoknál. Lechner mester a példánykép.

Hisszük, hogy Lechner Ödön maga legjobban borzad az ő utánzóitól. Az ő ereje előtt meg kell hajolnunk. Az ő alkotásain nemcsak a dekoratív elemekben él a magyarság, hanem a szerves összefüggésekben, amelyek az alaprajzi eszmét a tömegek külső kifejezéseivel összetartják. Magyarság van az anyag megértésében, a konstruktív fantáziájában, a nagy tudáson gazdagított eredetiségében. Lechner Ödön egyéniség. Az utánzói nem azok. Mert nem tanulni, hanem egyszerűen csak hasznot szerezni akarnak rajta.

Mi itt e hasábokon állandó figyelemmel fogjuk kísérni vidéki városaink építkezéseit. Be fogunk számolni minden nyereségről és be fogunk számolni az adsurdumokról.

A magyar városok zöme most változtatja arcát. Vigyázni fogunk, hogy ez az új arc ne görbe száju, kikent vásári bábót mutasson, hanem tiszta, értelmes ábrázatot, amelyen igazán ott legyen a mai Magyarországnak lelke melege.

□□□□

A TÉLI KIÁLLÍTÁSOKRÓL

□□□□

A magyar képzőművészek azt hiszik, hogy így karácsony táján kell és kel a kép, s dinom-dánom: nyílik a sok kiállítás. Vagy tán nem is hiszik, csak muszáj hinniök, mert szokás?! És — hiába — nagyon bájos a közönség is, meg a kiállítás is, ahogy értelmetlenül mosolyognak egymásra és kacérkodnak egymással.

— Mi ez? — mond a nagyérdemű Nyájas.

— Hát . . . hát téli vásár — mosolyog a világ legtermészetesebb őszinteségével a sok kiállítási terem. Hiszen ilyenkor szoktál vásárolni?!

— Ja, igen, igen; most már emlékszem. Hát persze, hogy ilyenkor szoktam vásárolni . . . Ámbár . . . És ravaszul mosolyog a hagyományos nyájasságtól szinte görnyedezve.

— Micsoda ámbár?! Semmi ámbár! Karácsony van, vagy mi kő! . . . No csinálj egy kis vásárt, hiszen oly nyájásnak látszol.

— Először is öreg barátom, én nem vagyok nyájas, másodszer azért nem vagyok nyájas, mert publikum sem vagyok, hanem inkább nyájtalan pásztor . . . akarom mondani tanítvány nélkül való tanár, levegőbe lamentáló prédikátor, szóval: kritikus.

— Hát te is?! — mormolják a képek rezignáltan és összevonják nyárias havelokjukat a kritikus fagyos tekintete előtt.

— Hogy ijedeznek a jámbor fiúk, — gondolja magában a kritikus szeretettel. Ne féljete; nem szakítom össze rajtatok a takarót, hiszen tudom, hogy karácsony van és a fagy hideg, hogy ne mondjam: a hideg fagyos. Aztán meg alig van köztetek egy-egy erősebb legény, aki elvisel hideget, maró gúnyt, vagy pláne egy csipetnyi esprit, amelynek elkövetésére és követelésére az ilyen magamfajta bácsi nagyon gyakran hajlandó. Akiről lerántom a kabátot, (értsd: leplet) annak nem árt, az egészséges fickó.

A Műcsarnokban sok a kép. Ott nem restelkednek a bitangok, szemérmetlenül mutogatják szemérmüket és primavista úgy tűnik, mintha egy kicsit büszkék is lennének előkelő hajlékukra. A sok céda között jól esik látni Szinnyei derűjét, Ferenczy biztos nyugalmát, Csók színes kalandjait.

A Művészházban már hál' Istennek kócosabbak a gyerekek. De némelyiknek olyan a frizurája, mintha előbb simára lett volna fésülve, s csak aztán lett volna kócos. Megálljunk csak huncutok; engem nem csaptok be. Amelyik bátran a szemembe mer nézni, az az igazi legény. Hát itt van kérem legelsőbb is Egry József. Büszke fiú. Egy sziklán áll és onnan nézi le az embereket. Ejnye, ez a fiú nem csak hogy a szemembe mer nézni, de nem is törődik velem. És csakugyan az ő nagy egybefoglalt tömegei, szintelen színei érdeklik az embert. Izgalmat érzünk. Szeretnők még egészségesebbnek látni a dolgait. Ez érték. Nyugodt, magabazárt egyéniség.

Szélestudású epikus. Ziffert nemcsak a formák, hanem a színek is ép-
ügy érdeklik. Rövid idő alatt sokat tanult. Egyszerűek, elnyújtottak
skalái és csengésük a messziségbe nyúl. Meg tudja fogni a tárgyak meztelen
karakterét és szívesen időz egy-egy helyen. Meleghangú lyrikus.

Két egészen új tehetséggel is szolgál ez a kiállítás. Schönberger
Armand az egyik, Hermann Lipót a másik. Schönberger ott tart,
hogy főképp a formabeli és színbeli elváltozások érdeklik. De ahogy ez nála
megtörténik, ahogy egymásba fonódnak a vonalai, ahogy eloszlanak a színei,
mind egy tapasztalatokban dús, komoly, önmagát kereső művészről tesznek
tanúságot. Schönbergertől még várhat a piktúra. Hermann Lipót karika-
túráitól befelé nevet az ember. Nem elsattanások ezek, melyeknél kaca-
gásba tör az ember, hanem csendes, humoros átélések, az előadásukban
van a báj. Olyanformák mint egy-egy Mikszáth-novella. Méltón sorakozik
melléjük Páldy is. Egyébként sok itt is a gyenge vászon. — A Nemzeti
Szalon?... Igen, hát ott van Adrienne és Marianne Stockes-
nek egy csomó képe. Külföldiek, de legalább rosszak. Ami megmenti a
szörnyűségestől ezt a kiállítást, az kétségtelenül a Jávor-kollekció.
Jávor igen szorgalmas, tehetséges, tanulni akaró művész. A nehéz feladat-
tal, mely elő Gál portréja állította, nem bírkózott meg. Túlságos komo-
lyan vette. Általában szörnyűkép komoly, annyira, hogy néha a festőiség
is veszít e révén. Pedig van artisztikus érzése. Annál intimebbek csend-
életei, festőien szépek virágai. Nem a monumentális feladatok, hanem az
apró megfigyelések csendesen elmélyedő festője. A többi mellett csak el-
sietni érdemes. Egy pillanatra megállunk Bednár mellett, de csak azért,
hogy mosolyogjunk a csalafintaságán, raffinériáján és álpátosán. Azt pedig
főltötte sajnáljuk, hogy Góth Móric nem küldött jobb dolgokat. Végre is
Góth már ott tart, hogy nem muszáj kiállítania, ha nincsenek momentán
arravaló képei. Hódy Gyula képeit eldugott helyeiken is észre kellett
vennünk. Kíváncsiakká tesznek a jövő iránt.

A Könyvesék szalónjában Lakatos Arthur állította ki festményeit
és iparművészeti tárgyait. Nem tehetünk róla, nekünk szimpatikusabb az
iparművész-Lakatos, bár festményei is értékesek. Csakhogy emezek olyanok,
mintha iparművészeti feldolgozásra várnának. Ahhoz, hogy képek legyenek,
kevés bennük a vér. Nyugalmukon keresztül egy nagy tervező-művész
gyöngéd színálmait és ornamentális vonal-fantáziáját látjuk. Őszintén örven-
dünk a kiállítása sikerének.

Gedő Lipót

DSKOL

KERÜLÉS

A karácsonyi cikk-piacot kerültük meg. Szívesebben irtuk volna így: a karácsonyi írói termést. Nem lehet. Közel félezer cikk, vers között édeskevés termés, mondjuk: kevés édes termés akadt. Preparált, ízetlen ipari árúk halmaza terpeszkedik a fehér lepedőkön. Még a normálisan elfogadható írások száma is megdöbbentő apró arányra zsugorodott ebben a horribilis quantumban. A született alkotások ünnepi ajándékában igen-nagyon soványan áldott meg bennünket ez a karácsony. Nézzünk bele az ünnepi vásárba.

A Nyugat vaskos kötetet állított össze. Értekező cikkei közt egyetlen egy van, amely az írójának személye révén fontos meglepetést hozott: Rippl-Rónai József írása; mutatvány egy megjelenendő memoire-kötetéből. Vezércikket Ignotus írt. A társadalmi osztályok liberalis marakodását védelmezi a bekopogtató új conservativizmus ellen. Régi gondolatainak alkalmi változata ez az állásfoglalás. Közismert finom tollával kötögeti, hurkossa beszéde fonalát. Megszoktuk, hogy izmos gondolatai vannak s hogy ezek ütés közben sokszor izomgörcsbe futnak. Halász Imre Deák Ferencről ír egy letűnt nemzedék hangján. Pusztán megállapítandó tényként említjük, hogy cikk van Ambrus Zoltán szellemes és Schöpplin Aladár alapos tollából. Feleky Géza krónikázik Berlin hírességeiről az ő szokott boncolgató monotómiáján, minden intuitív kicsapongás nélkül, polgári becsületességgel és készültséggel. Ez az értekező része a kötetnek, ha nem is ünnepi, de legalább nívós. Gondolkodó emberek irták. A gondolatbeli fegyelmesség, ha önmagában nem is teremtő erő, legalább gátja a szörnyszüleményeknek. Et nunc ad belletristicam. Nagyon ki kell emelnünk a Kortsák Jenő novelláját. Bár szervi hibákban szenved — az eleje regényszerű, a közepe elbeszélés, a vége novella — minden mondatán megérezzük,

hogy a szavak nagy potenciájú érzéseken melegedtek s nagy művészi nyugalom szűrőjén tisztultak. Kortsáknak majd minden írásán észre lehet venni, hogy a látása a nagyobb vonalú koncepció: a regény felé húzza. Lengyel Menyhért naplójegyzetek formájában néhány intimus — nem új, de melegen egyéni — gondolatot közöl. A tolla hallhatólag erőlködik, botlik ezen a kifejezési formán. Hegedüs Gyula egy elbeszélést írt, szárazon, okos point-nei. Bán Ferenc folytatódó regényének: Szerdától szombatig, bátran lehetne ilyen alcímet adni: a könyves polctól az íróasztalig. Szerzője nem igen élt át egyéb utat. Csak tábla lelkű ember tarthatja leirandó mondanivalónak az élet minden, szürke és brutális, közismert tényét, úgy írja le őket, mint ahogy a vonalozott kiskönyvbe felírja a cseléd a kiadási tételeket. Nem érzünk semmi lelki reakciót. Pápaszemen keresztül, papírosan megkomponált program-naturalizmus ez. Az impassibilitéja már nem programszerű, valóságos, meddő közöny. Hatvány Lajos „Előjáték”-áról semmit nem tudunk írni. Ha huszszor előről kezdjük az olvasást, akkor sem tudjuk: miért irta és mit akar vele? Szomorj Dezsőnek van három impressionista verse. Az ennyire impressionista versekről ez az impressióm: puha nyári melegben, fáradttá érzékenyült idegekkel hallom egy kerekés kút ábrándos és zord szimfoniáját; a maga körül forgó, megőrült vastengely fulladtan, eszelősen kacag, a lánc vonagló ritmusokban menydörög, a pléveder csengve csiklandozza a komor téglák behorpadt derekát; iá! iá! — csukolja a tengelybe futó vaskampó! cseng-bong-csörög az egész szerkezet... de a veder egyetlen csöpp vizet sem hoz föl a kulból, s én oly tikkasztóan szomjas vagyok a nyári hőségben! Lányi Sarolta versei: érett, telt érzések díszes pongyolában. Művészi értékükről még nem szabad beszélünk. Várjuk egy kötetét. Karinthynak versében sok versen kívüli erő van. A Figyelő rovatban Tóth Árpádról írott kritikájában több a költészet mint a „Dudoló”-ban. Gellért Osz-

kárnak furcsa statikus versei vannak. Egy momentumon megáll és kéjesen nyújtózkodik rajta az első verssorától az utolsóig. A „Márvány szobor“ is ilyen statikus vers. Az ő fantáziájának tánca nagyon hasonlít az egy helyben topogó hastánchoz. Hangulatban is. Füst Milán sorstragédiája egy nagy szóbőségű, jeles diáknak két pofára beszélő önképzőköri deklamációja. Absolute semmi sincs benne, a mit már meg nem irtak volna, vagy ami megírásra érdemes volna. Az csak nem érdem, hogy a sorok fesztelen mozgás helyett jambikus tánc lépésekben, sassírozva viszik előre a munka kövér testét. A sassir-lépés igen keccs valami egy táncterem két tükörfala közt, de próbáljon csak valaki, így menni végig egyfolytában a Boráros-térről a Nyugoti pályaudvarig. Mit mondanánk erre a férfira?

A Hétben egyetlen jelentős, ünnepi közlemény van. A Kosztolányi Dezső versciklusa: A kártya. Igen könnyen monumentális alkotás válhatott volna belőle. A Szabócska Lajos költeményében sok finom rím és néhány nagyon bájos csinált virág van. Szeretnék ezt az ügyes tollu ecvrien-t fejfel beledobni az élet kellős közepébe, hogy vagy a virtuozitása fulna el, vagy a művészete bontakozni kezd ki, — ha vannak forrásai hozzá.

A z Élet-ről is beszélnünk kell immár, minthogy az utóbbi időben komoly irodalmi és művészi igényekkel lépett fel. Konstatálnunk kell, hogy mióta Izsóf szerkeszti, egy kis művészi felendülés tapasztalható volt benne. Legujabban artisztikus külsőt is kapott, ami mindenesetre csábítóbbá fogja tenni a vele való foglalkozást. Azt is konstatálnunk kell azonban, hogy ma is még igen nagy részében dilettans izü az anyaga. Ennek a folyóiratnak a mai irodalmi, művészi harcokban igen szép szerepe lehetne, pusztán azért, mert semmiféle anyagi érdek nem vezet el és a szerkesztésétől mindenféle lelki korrupció távol áll. Egy tisztább irodalmi, művészi kulturát teremthetne a rendelkezésére álló eszközökkel; felvehetné a küzdelmet az ál-kultura veszedelmei és veszedelmes hatalma ellen. Ehhez azonban

nem elég a céltudat. Ezt csak alkotó erővel lehet megcsinálni. Ezek szervezésében gyenge, tájékozatlan egyelőre a szerkesztés. A belmunkatársak között Kárpáti Aurél mély poezisével és erős írásművészetével súlyt adhat a lap speciális gondolat-körének. Sik Sándor fejlődhetik. Van benne alkotó erő. Kosztolányi Dezső írásainak mindig megvan a maguk artisztikus értékük, de ezen az érteken felül abban a harcban, amely a lap feladata volna, semmit nem jelent az ő munkássága. A karácsonyi számban különösebb értékű cikk a Hevesi Sándor dráma-történeti értekezése: A karácsonyi misztériumokról. Szépa Prohászka Ottokár ünnepi elmélkedése. Értékes novella a Kosztolányi Dezsőé: A magyar fiú. Jó téma; mintha kissé el volna sietve a megírása Turóczy Józsefnek az impresszionista iskola technikájával megcsinált néhány szép verse van a füzetben. Ki kell még emelnünk egy Lányi Ernő kompozíciót. Aztán: még néhány vers, sok-sok cikk, novella, értekezés, elmélkedés, tömegtelen ismeretterjesztés és problemázás jól, jobban és legrosszabbul megírva. — Kíváncsiak vagyunk a lap fejlődésére.

A z Új Idők-be cikket adott Gárdonyi Géza, Herczeg Ferenc, Bíró Lajos. A maguk hétköznapi jó átlagukból szálítottak. Ellenben irt belé Szabolcska Mihály és Farkas Pál is.

A Vasárnapi Újság-ban egyetlen irodalmi értékű cikk van: a Lengyel Menyhért novellája. Egy nagy-nagy „Különfélék“-rovat az egész szám. Csupa ismeretterjesztő közlemény. Az irodalmi melléklet erősen atavisztikus.

A napilapok közt a Világ-ban van a legtöbb művészi értékű írás. Van benne Kiss Józsefnek egy szép kis verse, Ady Endrének egy szép, nagy verse és Babits Mihálynak egy gyönyörű, klasszikusan szép verse. A Szomory Dezső novellájában csak stílus-szépségek vannak. Finoman megírt kis téma a Csáth Géza: Elfeledett álomja. Érdekes a Hevesi Sándor és a Schöpflin Aladár cikke. Kafka Margit egy „csonka regény“-t adott. Sok félig kibontott szép-

ség van benne. — Az Újság-ban egy egész fejjel kimagaslak a Bródy Sándor „Napnyugati Armand“-ja meleg szíven keresztül játszó bölcs beszédével. Bíró Lajos „Péter“-je a gyengébb, modorosabb dolgai közül való. Megnyit egy helyzetet, csak azért, mert ezen keresztül könnyen halad a pointje felé. Sok erő van a Szilágyi Géza verseiben. Írt a számba Herczeg Ferenc is, Erdős Renée is, Kenedi Géza is. És még nagyon-nagyon sokan. — A Független Magyarorszá-g-ban Bródy Sándor, Ady Endre, Szomory Dezső, Kosztolányi Dezső, Juhász Gyula, Dutka Akos, Kabos Ede neveit találjuk egyformán jó cikkek élén, illetve versek alatt. Nem minegyik cikk friss termés. — A Pesti Napló

vezércikke, Bródy Sándor vezércikke: „A szent rög“ hatalmas koncepciójú, gyönyörűen megírt, okos elmélkedés. Szép novellája van itt Krúdy Gyulának. — A Budapesti Hírlap egész, vastag, testében egyedül a Rákosi Viktor tárcája jelent valamit. — A Pesti Hírlap-ban Tömörkény István képviseli az irodalmi nivót. — A Magyar Hírlap-ban ünnepi meglepetés a Márkus László „Atilla“ c. nagy verses drámájának egy jelenete — Tessék ezekhez a néhány sorban összegyűjthető adatokhoz már most hozzámérni egy csomó lap kövérmél kövérebb tömeget, telistele irodalom címén összehalmozott fekete sorokkal. Az újság-irodalomnak fekete karcsonya volt.

□□□□

A SZERKESZTŐ MONDANIVALÓI

□□

Ez a lap nem a poltron kíváncsiságszomját akarja öbögetni. Nem arra vállalkozik, hogy a közönség szellemi izgalomvágyát minden hó 15-én és 30-án megfelelő díj ellenében kiszolgálja. Ez a lap abba a vastag ködbe akar lángot és tisztább levegőt fújni, amelyet a mai modern irodalmi, művészi forradalmak zavaros gőze bocsátott a szemek köré. A kritikát a legérzékenyebb lelki ügynek fogja fel, amelyen keresztül dől el, hogy a művészetek — első sorban az íróművészet — hogyan, milyen irányban szuggerálja az egyének lelki életét. A kritika viszi át a termékeny lelkek termő erejét az ezrek lelkébe; ő zárhatja el ennek az útját; általa terjedhet a sok szemét. A termékeny kritika uralmáért küzd ez a lap első sorban. Ezért és egyéb művészi és erkölcsi harcáért él. És mindazokért, akiket ez a harc érdekel. Minden száma egy-egy hadoszlop akar lenni, szerves, összetartó, rendezett.

Ezért nem ígérhetjük a dátumok szerinti megjelenést. A terminusra szállított cikkek rendszerint betegek. A terminusok miatt olyan silány az újság-irodalom cikk-termése. A terminusra összeütött lapok is kores testűek szoktak lenni.

Egy évben 24 számot adunk a „Kritiká“-ból. Az előfizetést 24 számra, illetve 12 számra történtenek tekintjük. Tervünk, hogy minden hó közepén és végén jelenjék meg egy-egy szám, vagy a hó végén dupla szám. Dátumokhoz azonban nem köthetjük a lapot. Karóhoz kötve nem lehet harcolni.

Oscar Wilde-nak „A kritikus mint művész“ című értekezését következő számunkban folytatjuk.

Női gyászruhákat 4 óra alatt = készit = Szőke és Kovács
Budapest, IV., Váci-utca 25. sz. (régi Városház-tér sarkán.)

Ugyanitt gyászkalapok, keztyűk, zsebkendők, függők, brossok, ernyők és minden gyász kellék legnagyobb választékban jutányos áron kaphatók. — Vidéki megrendelések leggyorsabban eszközöltetnek.